

Lovas Lilla Júlia

A SZOFTVER JOGI OLTALMA: A SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAMALKOTÁSOK SZABADALMAZTATHATÓSÁGA ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI MEGKÖZELÍTÉSben – I. RÉSZ*

A számítógépi programok gazdasági és mindennapi jelentősége az utóbbi évtizedekben hihetetlen mértékben megnőtt. Ez a növekedés egy egyszerű példával szemléltethető: a nyolcvanas években az utazó tájékozódását csak egy jó térkép segíthette, elektronikus helymeghatározó készülékek kizárólag a katonaság, illetve a nemzetbiztonsági szolgálatok számára álltak rendelkezésre. Manapság jelentős kiadás nélkül megengedheti magának az ember, hogy GPS-készüléket vásároljon, ami a beleépített (beleprogramozott) szoftver segítségével nemcsak hogy megmutatja, hanem esetleg el is „mondja” a követendő utat. Akár egy modern mosógépet is hozhatunk példának, ahol egy processzor és az azt irányító szoftver együtt „programozza be” a készüléket, majd ad parancsot a „mechanikus” munka elvégzésére.

Ezek a programok, amelyek nagy befektetéssel és hosszú évek munkájával készülnek el, természetesen igényelnek valamiféle jogi védelmet. Arról soha nem volt vita, hogy ezek a szellemi alkotások törvényi védelmet érdemelnek, csak az a kérdés volt nyitott, hogy ez a védelem relatív jellegű (versenyjogi), esetleg csak kötelmi jogi vagy inkább abszolút szerkezetű ipari jellegű jogvédelem (szabadalmi jog), illetve művészeti-esztétikai jogvédelem legyen (szerzői jog).

A WIPO idevágó állásfoglalása alapján az egész világon a szerzői jogi védelmet vezették be. A kérdés az, hogy emellett más típusú, abszolút szerkezetű védelemnek van-e tere. Az európai jogrendszerek csak a szerzői jogi védelem mellett döntöttek. Az úgynevezett Szoftverirányelv (91/250/EGK a számítógépi programok jogi védelméről) harmonizálta az EU-tagállamok szerzői jogi törvényeit, és a szoftvereket a Berni Unió Egyezmény¹ értelmében irodalmi művekként ismerte el.

Ezen szerzői jogi irányú kodifikációs folyamatól függetlenül azonban, amióta szoftver létezik, a piac számos szereplője próbálkozik azzal, hogy olyan találmánya számára, amelyeket számítógépi programmal valósított meg, egy másik, „erősebb”, azaz szabadalmi jogi védelmet szerezzen. Ez sokuknak sikerült is, ezt mutatja a számítógéppel megvalósított találmányokkal kapcsolatban megadott szabadalmak száma: körülbelül 30 000 ilyen tárgyú szabadalmat adott meg az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) az Európai Szabadalmi

* A Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület által alapított Apáthy-díj 2009-ben nyertes munkája. Az írás szakdolgozatként történő védésére az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszékén 2008 novemberében került sor, az idézett jogesetek és szakirodalom ezt tükrözi.

¹ Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény, kihirdette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.

Egyezmény² (ESZE) 1978-as hatálybalépése óta, és az utóbbi években ezeknek a szabadalmaknak az aránya fokozatosan nő.³

Ennek következményeként két különböző jogvédelem jött létre: tiszta szerzői jogi védelem a szoftver mint irodalmi mű (ez alatt a számítógépi programot és a hozzá tartozó dokumentációt értve) számára, valamint szabadalmi oltalom a számítógéppel megvalósított találmányok számára. Ez utóbbi védelem nem illeti meg a számítógépi programalkotásokat „kizárólag ebben a minőségükben”, mivel ezek az ESZE 52. cikkének 2. bekezdése alapján a szabadalmi védelemből ki vannak zárva. Szabadalmi oltalmat kaptak azonban olyan „találmányok, amelyek megvalósításához számítógépi program és ezáltal számítógép használata szükséges”, ha az egyébként megfelel a szabadalmazható találmány kritériumainak, elsősorban a műszaki jellegnek és a feltalálói lépésnek.⁴

A szabadalmi oltalom azonban csak az ESZH és más európai szabadalmi hivatalok gyakorlatában létezett, konkrét anyagi jogi megalapozottság nélkül. Ennek a helyzetnek a felszámolása érdekében dolgozott ki az Európai Tanács és az Európai Bizottság egy irányelvjavaslatot a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmi oltalmával kapcsolatban. Ennek az irányelvjavaslatnak az volt a célja, hogy status quóként rögzítse az ESZH gyakorlatát, összehangolja a tagállamok meglehetősen eltérő szabályozási rendszerét, és kielégítse a piac legmeghatározóbb szereplőinek igényét egy stabilabb szabályozási környezetre.⁵ Ezt a javaslatot az Európai Parlament az Open Source lobbi kampányának hatására 2005-ben elutasította. Azóta úgy tűnik, hogy az ún. szoftverszabadalom⁶ kérdése nyugvópontonra ért.

Három évvel a kudarcba fulladt kodifikációs kísérlet után azonban kijelenthető, hogy a számítógéppel megvalósított találmányokkal kapcsolatban benyújtott szabadalmi igények száma láthatóan nem csökkent,⁷ és az ESZH gyakorlata sem változott meg. A témában továbbra is bizonytalanság uralkodik, hiszen kodifikált jog hiányában a kérelmező sosem le-

² Magyarországon kihirdette a 2007. évi CXXX. törvény.

³ Csak „1998 és 2005 májusa között az ESZH körülbelül 10 000 számítógéppel megvalósított találmánnyal kapcsolatos szabadalmat adott meg”. In: *Christoph Laub: Patentfähigkeit von Softwareerfindungen: Rechtliche Standards in Europa und in den USA un deren Bedeutung für den internationalen Anmelder*. GRUR, 2006, S.638.

⁴ *Wolfgang Tauchert: Software-Patente und computerimplementierte Erfindungen. Anmerkungen im Zusammenhang mit der Diskussion zur „Software-Richtlinie der EU. Abs. 3.; www.jurpc.de/aufsatz/20052006.htm*.

⁵ „Bár a nemzeti szabadalmi hivatalok és az ESZH hasonló jogszabályok alapján adnak meg ilyen szabadalmakat, a szabályok mindenkor alkalmazása a tagállamok bírói és szabadalmi hivatali gyakorlatában egymástól eltér. Mindenekelőtt eltérő az ESZH Jogorvoslati Kamarájának és az egyes tagállamok bíróságainak gyakorlata. Ez ahhoz vezethet, hogy egy számítógéppel megvalósított találmány egy tagállamban védett, egy másikban pedig nem. Ennek pedig közvetlen, negatív hatásai vannak a belső piac helyes működésére.” A Bizottság javaslatának indokolása, p. 2.

⁶ Ezt a fogalmat a szerző félrevezetőnek tartja, a dolgozatban bizonyos kérdések tárgyalásakor azonban mégis használja, eszközkeppen más vélemények és nézőpontok bemutatásához.

⁷ Az ESZH hivatalos oldalán szereplő statisztikák szerint a szabadalmi bejelentések száma arányosan ezen a területen nő leggyorsabban; www.ep.org/topics/issues/computer-implemented-inventions_de.html.

het biztos benne, hogy szabadalmi igényét elfogadják, és az ESZH gyakorlata sem mentes mindig az ellentmondásoktól.

Ezen dolgozat bemutatja a számítógépi programokkal és az általuk megvalósított találmányokkal kapcsolatos európai jogi helyzetet, majd a japán és az amerikai szabályozási struktúra összevetésével megkísérli megválaszolni a kérdést, hogy Európának szüksége van-e egy sokkal piacorientáltabb (szabadalmi jogi) szabályozásra, illetve melyek azok a megoldások, amelyeknek átvétele vagy „európakonform” módosítása és felhasználása kimozdíthatná a helyzetet a jelenlegi holtpontról.

I. FOGALMI ALAPVETÉS: SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAM – SZOFTVER – SZÁMÍTÓGÉPPEL MEGVALÓSÍTOTT TALÁLMA NY

Annak érdekében, hogy megérthessük a szabadalmazhatóság problémáját, először tisztázni kell, hogy mi legyen, vagy mi lehet a szabadalom tárgya. A hétköznapi nyelvhasználat gyakran összekeveri vagy nem használja helyesen a címben megnevezett három fogalmat. Az első kettő közötti különbség nem óriási, a harmadik azonban olyan mértékben különbözik tőlük, hogy elkülönült védelme emiatt indokolt lehet.

1. SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAM

A számítógépi program, abban a formában, ahogyan azt a fogyasztó végül felhasználja, egy háromlépcsős folyamat eredménye. Az eredeti „ötlet” algoritmusok sorozata, vagy másképp fogalmazva „egy meghatározott szabályokból álló, szabályozott formula egy eljárás lefolytatása érdekében”.⁸ Az amerikai szerzői jogi törvény definíciója szerint⁹ a számítógépi program kijelentések és utasítások sorozata számítógépen való közvetlen vagy közvetett használat céljára meghatározott eredmény előidézése érdekében.

Amikor ezt az algoritmust (programlogikát) a programozó egyéni alkotótevékenysége során parancsok sorozata útján forráskódba „ülteti át”, egy úgynevezett programnyelvet használ. Ezen nyelvek közül a két legfontosabb kategória az ún. gépi programok, illetve az ún. objektumorientált programok,¹⁰ az utóbbira példa az egyik legnépszerűbb webes programnyelv, a Java.

⁸ Heiko Haase: Die Patentierbarkeit von Computersoftware. Studienreihe: Wirtschaftsrechtliche Forschungsergebnisse, 52. évf., 2003, p. 19.

⁹ American Copyright Act. Section 101.

¹⁰ Klaudia Ohst: Computerprogramm und Datenbank. Europäische Hochschulschriften, Peter Lang Publishing, 2005, p. 7.

A forráskód a „kulcs” a programhoz, ezért a legtöbbször ezt a fejlesztők titokban tartják. Kivételt képeznek az ún. szabad forráskódú szoftverek,¹¹ amelyek az interneten minden programozó számára rendelkezésre állnak, és szabadon továbbfejleszhetők.¹²

Amit azonban a számítógép végül egy adathordozóról „beolvas”, az már nem a forráskód, hanem a tárgykód, ami csak a számítógépen való futtatásra szolgál, így az ember számára olvashatatlant és értelmezhetetlen (hiszen csak nulla és egy számjegyekből áll). Az eljárást, amivel a forráskódot tárgykóddá alakítják, kompilálásnak hívják. Az ellentétes irányú eljárást, az ún. reverse engineering (vagy dekompilálás) azt jelenti, hogy a tárgykódot „visszafejtik”, és újra forráskóddá alakítják, ami ezután a szakember (de csak a szakember) számára olvasható lesz.

2. SZOFTVER¹³

A szoftver fogalma magában foglalja a számítógépi programot, azonban ezen kívül tartalmaz más alkotásokat, írásműveket is, mind például problémaleírást, használati utasítást és az egész úgynevezett programdokumentációt, ami magyarázza az irodalmi műként való besorolást a szerzői jogban.

A szoftverek két nagy csoportra oszthatók: egyrészt az operációs vagy rendszerszoftverek csoportjára, mint pl. a Windows vagy a Linux, illetve az ún. alkalmazások (felhasználói programok) csoportjára, mint pl. a Microsoft Word vagy a Media Player.

3. SZÁMÍTÓGÉPPLEL MEGVALÓSÍTOTT TALÁLMÁNY

Először még egyszer meg kell állapítanunk, hogy ha találmányról beszélünk, akkor az előző két kategória egyike sem jöhet szóba, hiszen az ESZE 52. cikkének 2. bekezdése,¹⁴ amely a

¹¹ www.gnu.org/gnu/initial-announcement.html; az első „nyilatkozat” a szabad szoftverek mibenlétéről és filozófiájáról.

¹² A szabad szoftverek által felvetett szerzői jogi problémákkal kapcsolatban lásd *Gerald Spinder: Rechtsfragen bei Open Source*. O. Schmidt Verlag, 2004.

¹³ Mivel a hatályos magyar szerzői jogi törvény (1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról, a továbbiakban Sztj.) az 1. § (1) c) pontját követően, a szoftverről szóló rendelkezésekben nem tesz különbséget a számítógépi programalkotás és a szoftver között, ezért a dolgozat további részében ezt a szóhasználati megkülönböztetést a szerző sem alkossa.

¹⁴ ESZE 52. cikk

A szabadalmazható találmányok

(1) Európai szabadalmat kell adni minden új, feltalálói tevékenységen alapuló és iparilag alkalmazható találmányra.

(2) Nem minősül az (1) bekezdés szerinti találmánynak különösen:

a) a felfedezés, a tudományos elmélet és a matematikai módszer;

b) az esztétikai alkotás;

c) a szellemi tevékenységre, játékre, üzletvitelre vonatkozó terv, szabály vagy eljárás, valamint a számítógépi program;

d) az információk megjelenítése.

(3) A (2) bekezdésben felsoroltak szabadalmazhatósága csak annyiban kizárt, amennyiben az európai szabadalmi bejelentés vagy az európai szabadalom rájuk kizárólag e minőségükben vonatkozik.

szabadalomból kizárt tárgyakat tartalmazza –, mint pl. felfedezések és tudományos elméletek, matematikai módszerek vagy játékok – a számítógépi programalkotásokat is magában foglalja. Ugyanezen cikk 3. bekezdése azonban kimondja, hogy a 2. bekezdésben foglalt kizárás csak annyiban alkalmazandó, amennyiben a szabadalmi oltalmat az adott tárgyra vagy eljárásra „kizárólag e minőségükben”, az angol eredeti szó szerinti fordításában „mint olyanra” igénylik.¹⁵

Annak értelmezése, hogy mit jelent a „kizárólag e minőségükben” vagy „mint olyan”, az ESZH és a nemzeti szabadalmi hivatalok feladata volt, amelyek munkájukat a nemzeti jogszabályok szerint, de az ESZE-t szem előtt tartva végzik.¹⁶

Az ESZH jogorvoslati tanácsa olyan joggyakorlatot alakított ki, amely szerint olyan találmányok esetében, amelyek céljukat számítógép alkalmazásával és ezáltal egy számítógépi programon keresztül érik el, amelyek tartalmaznak valamilyen műszaki jelleget a probléma megoldásához, és amelyek ezen felül újak és feltalálói tevékenységet mutatnak fel, a szabadalmi védelem nem tagadható meg.

Ezen találmányok mindig egy műszaki problémát és egy olyan műszaki megoldást feltételeznek, „amely a technika állását műszaki jellemzők útján haladja meg”,¹⁷ ezáltal felelve meg az újdonság, a feltalálói tevékenység és az ipari alkalmazhatóság hármass követelményrendszerének.

A tipikus számítógéppel megvalósított találmány esetében olyan eljárásokra (ezen találmányok a legtöbb esetben nem termékek, hanem eljárások, bár ha egy mód van rá, megpróbálják az eljárást alkalmazó gépet vagy annak valamely részét is szabadalmaztatni, de ez csak néhány esetben lehetséges) kell gondolni, mint az adattömörítés (pl. az MP3-eljárás),¹⁸ adatlapok működésének irányításával összefüggő eljárások, képfeldolgozási eljárások, autók meghajtásának vezérlése stb. Vannak azonban olyan, számítógéppel megvalósított találmányok is, amelyek esetében nehéz megállapítani, hogy ezek nem számítógépi programok-e kizárólag ebben a minőségükben.

¹⁵ Érdemes megjegyezni, hogy a kizárt tárgyak között eredetileg csak a tudományos felfedezések szerepeltek, és az egyezményről tárgyaló felek a tárgyalások tizenegyedik órájában vették fel az összes többi tárgyat, attól félve, hogy az egyezményt a későbbi jogalkalmazók túl tágan értelmeznék. A listát pedig egy az egyben a Szabadalmi Együtműködési Szerződésből (PCT, Patent Cooperation Treaty) vették át. Ennek következménye lett egy olyan szöveg, amely helytelenül szűk értelmezésre ad lehetőséget. Lásd *Justin Pila*: Dispute over the Meaning of Intention in Art. 52 (2) EPC – The Patentability of computer-Implemented Inventions in Europe. IIC, 2005, p. 173–179.

¹⁶ Itt meg kell jegyezni, hogy mivel egységes „európai szabadalom” nem létezik, az ESZH által megadott szabadalom megadása után egyes nemzeti szabadalmakra „esik szét”, ami azt jelenti, hogy az egyes bírósági, illetve megsemmisítési eljárások a nemzeti szabadalmi hivatalok, illetve bíróságok előtt, nemzeti jog alapján folynak.

¹⁷ *Tauchert*: i. m. (4), 3. bekezdés.

¹⁸ A Thomson Multimedia szabadalmaként 18 országban bejegyzett, l. *Haase*: i. m. (8), p. 7.

Így például egy átfogó tanulmány¹⁹ megállapítása szerint a német szabadalmi hivatal a következő kategóriákban adott meg szabadalmakat a számítógéppel megvalósított találmányok területén: mérési és ellenőrzési technológiák, számítógéppel megvalósított dizájn, számítógéppel megvalósított gyártás (Computer Aided Design/Computer Aided Manufacturing, rövidítve: CAD/CAM), elektromos jelek feldolgozása, operációs rendszerek, adattömörítés, fogyasztói menedzsment, szövegfeldolgozás, adatkódolás, programozási eszközök, hitelesítés, idő–séria elemzés. Ezek közül több nem tekinthető „szűk értelemben vett”, számítógéppel megvalósított találmánynak, hiszen például a szövegfeldolgozás egyértelműen számítógépi program, és a szabadalmat a programra „kizárólag ebben a minőségében” igényelték és kapták meg. A számítógépi program tehát nem eszközül szolgált a találmány megvalósításához, hanem maga volt a találmány.

Ezek az eljárások nem számítógépi programok, nem ún. „szoftverszabadalmak”, hiszen a számítógépi programot csupán eszközként használják fel. Pfeiffer tanulmányában²⁰ a problémát egy ironikus analógiával világítja meg: nevezhetnénk a gemkapcsot, a holdrakétát, a szemüvegkeretet és az alumíniumfóliát „fémszabadalmaknak”, hiszen mindegyikükhöz eszközül használják a fémeket. Az adatkódolás, az időjárás-stimuláció és a biometrikus azonosítás között azonban ugyanannyira kevés közös vonás van, mint a fent említett „fémszabadalmak” között, ezért aztán ugyanolyan félrevezető, illetve semmitmondó ezen szabadalmak „szoftverszabadalomként” való megjelölése.

Másrészt amiatt is alkalmatlan ez a megjelölés, mert a szoftver szó magában foglal irodalmi műveket is, amelyek nem a programozási megoldást tartalmazzák, és semmilyen formában nem lehetnek szabadalmazhatók.²¹

II. A SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAMALKOTÁSOK ÉS AZ AZOKKAL MEGVALÓSÍTOTT TALÁLMÁNYOK JOGI HELYZETE EURÓPÁBAN

Mivel a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságának ellenzői azzal érvelnek, hogy már létezik egy jogvédelem – a szerzői jogi oltalom – és ez teljes mértékben kielégítő, ezért szükséges megvizsgálni azt, hogy mit nyújt a szerzői jogi védelem és ez megfelel-e a fentiekben bemutatott, a számítógépi programot eszközül használó találmányok védelmére.

¹⁹ In: K. Blind, J. Edler, R. Nack, J. Straus: Mikro- und Makroökonomische Implikationen der Patentierbarkeit von Softwerinnovationen, 2001; www.bmw.de/Homepage/download/technologie/Softwarepatentstudie.pdf, p. 140.

²⁰ Alex Pfeiffer: Zur Diskussion der Softwareregelungen im Patentrecht. GRUR, 2003, p. 583.

²¹ Ebben a dolgozatban ha számítógéppel kapcsolatos találmányról van szó, azalatt minden esetben a találmány itt definiált fogalmát kell érteni.

1. A SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAMALKOTÁSOK SZERZŐI JOGI VÉDELME

Az Európai Unióban a már említett Szoftverirányelv értelmében a számítógépi programalkotásokat irodalmi műként a szerzői jog védi.

A szerzői jog – a szabadalmi joggal szemben – a kifejezési formába öntött tartalmat, nem a tartalmat magában védi, ami azt jelenti, hogy a szerzői jog színvonalától függetlenül minden olyan számítógépi programot megillet, amely egyéni, eredeti jelleget képes felmutatni. Így pl. a német szerzői jogi törvény külön kiemeli, hogy minden számítógépi program védelemben részesül, „ha egyedi művekről van szó abban az értelemben, hogy szerzőjük egyéni szellemi teljesítményének eredményei. Annak megállapításához, hogy védelemben részesülnek-e, semmilyen más kritériumot nem kell alkalmazni, különösen nem minőségi vagy esztétikai kritériumot.”²² A magyar szerzői jogi törvény a bevezető rendelkezések között deklarálja, hogy „A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől.”²³

Ezen rendelkezések nyilvánvalóvá teszik, hogy a szerzői jog nem követel meg túlságosan magas nivójú teljesítményt ahhoz, hogy egy művet védelemben részesítsen, ami a valóságban azt jelenti, hogy minden számítógépi program, ami nem egyezik meg teljesen egy másikkal, szerzői jogilag védett, ha van benne alkotó jelleg, amihez alkotó választás lehetősége szükséges. A szerzői jogban „az ’újdonság’ sem játszik szerepet, kizárólag a szerző alkotótevékenységéből eredő egyéni teljesítmény bír jelentőséggel!”²⁴

Az, hogy a szerzői jog az alkotás „formáját” védi, azt jelenti, hogy mindig a kifejezési forma, és nem a mögötte álló ötlet, eljárás vagy munkamódszer védett. Az utóbbiak, illetve technikai megvalósításuk az iparjogvédelem területén részesülnek védelemben.

A szerzői jogi védelem, az ipari jogokkal szemben, a mű megalkotásának időpontjában keletkezik, bármiféle vizsgálat vagy eljárás nélkül. A szerzői jog ezen tulajdonságának köszönheti óriási népszerűségét a számítógépi programok területén. Azok, akik a szerzői jogi védelem mellett törnek lándzsát, leginkább azért teszik ezt, mert ezzel „ingyen” védelemben részesülnek az általuk létrehozott programok akkor is, ha nem kifejezetten magas színvonalúak, olyan időtartamra (a szerző életében és halálától számított 70 évre), amely az információs technológia fejlődésének mai sebességét tekintve kizárja, hogy a számítógépi programot a védelmi idő lejártá után bárki használni tudja.

²² „... wenn sie individuelle Werke in dem Sinne darstellen, daß sie das Ergebnis der eigenen geistigen Schöpfung ihres Urhebers sind. Zur Bestimmung ihrer Schutzfähigkeit sind keine anderen Kriterien, insbesondere nicht qualitative oder ästhetische, anzuwenden.” §69a Urhebergesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes vom 26. Oktober 2007, a továbbiakban német Sztj.

²³ Sztj. I. § (3).

²⁴ Frank Zirn: Softwareschutz zwischen Urheberrecht und Patentrecht. Ibidem-Verlag, Stuttgart, 2004, p. 29.

A szerzői jog tehát ingyenes jogvédelmet nyújt, amely nem vizsgálja a minőséget, és olyan hosszú ideig tart, hogy ameddig egy program a versenytársak, illetve a párhuzamos fejlesztők számára érdekes lehet, addig ahhoz csak jogdíj fizetésével lehet hozzáférni. (Kivéve természetesen, ha szabad forráskódú szoftverről van szó.)

A számítógépi program feletti szerzői jogok jogosultját kétféle jog illeti meg: egyrészt pozitív felhasználási jogok (a mű többszörözésére, nyilvánossághoz közvetítésére, átdolgozására stb. csak ő adhat engedélyt, a felhasználásokért arányos, megfelelő díjazást követelhet), másrészt negatív, ún. „tiltó jogok” (ugyanezeket a felhasználásokat megtilthatja). A számítógépi programokkal kapcsolatban ez azt jelenti, hogy a (magyar szerzői jogi törvényt alapul véve)²⁵ a jogosult megtilthatja a többszörözést (többszörözés a számítógépen való tárolás, illetve az arra való másolás is), az átdolgozást, a feldolgozást és a fordítást (ennek minősül pl. a már említett dekompilálás), illetve a szoftver bármely más módosítását és ezen eredmények többszörözését, ha az adott cselekményt végző a szoftvert nem jogszerűen szerezte meg, illetve ezeket a cselekményeket nem a szoftver rendeltetésével összhangban végzi.²⁶ A jogosult ezeket a tevékenységeket annak a személynek is megtilthatja, aki a szoftvert egyébként jogszerűen szerezte meg.

A számítógépi program jogosultját megilleti a terjesztés joga,²⁷ ami magában foglalja különösen a műpéldány tulajdonjogának átruházását és a műpéldány bérbeadását, valamint a műpéldánynak az országba forgalomba hozatali céllal történő behozatalát. Ha valaki tudja, vagy az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy az általa kereskedelmi célból birtokolt műpéldányt jogsértéssel állították elő (pl. kalózszoftver), akkor ez is a terjesztés jogának megsértését jelenti.

Mivel a programnak a számítógép képernyőjén való megjelenítése az Szjt. 24. § (2) b) pontja alapján előadásnak minősül, így a számítógépi program jogosultját megilleti az előadás joga is. Számítógépi programok esetében ez azt jelenti, hogy a jogosult kizárólagos joga, hogy a program képernyőn való megjelenítéséhez, ha ez a nyilvánosság előtt történik, engedélyt adjon.

Fontos vagyoni jog a számítógépi programok esetében a nyilvánossághoz közvetítés joga, ennek különösen az az esete, amikor a művet úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg, tehát az interneten keresztüli felhasználás.²⁸ A nyilvánossághoz közvetítés joga azt jelenti, hogy kizárólag a számítógépi program jogosultja rendelkezhet arról, hogy egy program egy weboldalról díjfizetés ellenében vagy ingyenesen lejátszható, a számítógépen futtatható.

²⁵ A Szoftverirányelv átültetése miatt az EU-tagállamok szoftverekre vonatkozó rendelkezései nagyon hasonlóak, néhol szóról szóra megegyeznek, így akár egy másik EU-tagország szabályozását is alapul lehetne venni.

²⁶ Szjt. 59. § (1).

²⁷ Szjt. 23. §.

²⁸ Szjt. 26. § (8).

A szoftver jogszerű felhasználójának nem szükséges engedélyt kérnie a jogosulttól biztonsági másolat készítéséhez, valamint a szoftver működésének megfigyeléséhez és tanulmányozásához.²⁹ Ha a szoftver jogszerű felhasználója vagy a szoftver példányának felhasználására jogosult más személy, illetve az ő megbízottjuk számára szükségessé válik a kód többszörözése vagy fordítása annak érdekében, hogy más programokkal együtt működtethessék a szoftvert, ehhez sem kell engedélyt kérni, feltéve, ha az együttes működtetéshez szükséges információ nem vált könnyen hozzáférhetővé ezen személyek számára, és ezek a felhasználási cselekmények a szoftvernek azokra a részeire korlátozódnak, amelyek az együttes működtetés biztosításához szükségesek.

Mivel a szoftverek esetében különösen jelentős probléma az illegális másolás (a hordozók nagyon olcsók, és a másolás rendkívül egyszerű és gyors), így ezekre a művekre vonatkozóan a szerzői jog nem teszi lehetővé a magáncélra történő másolást (kevés példányszámban, rokon, baráti körben).³⁰ Csak meghatározott – biztonsági – célra és csak egy példányban lehet a szoftverekről legális másolatot készíteni.³¹

A szabad felhasználás lehetősége a szoftverek esetében meglehetősen korlátozott, ezzel is valamilyen szinten elismerve azt, hogy ezek nem olyan művek, mint az irodalom vagy a képzőművészet alkotásai, ahol társadalmi, kulturális, oktatási érdekek fűződnek ahhoz, hogy a társadalom tagjai ingyenesen vagy csekély anyagi hozzájárulás fejében megismerkedhessenek a művekkel. Így például szoftvereket nem lehet nyilvános könyvtárakban ingyen kölcsönözni,³² a könyvárakat csupán az intézményi célú másolatkészítés joga illeti meg.³³ Fogyatékos személyeknek a fogyatékoságukkal összefüggő használatra engedélyezi a törvény a szoftverek szabad felhasználását is, de csak ha a felhasználás nem illegális.

Kifejezetten a szoftverekkel kapcsolatos – csekély jelentőségű – szabad felhasználási eset az ún. efemer rögzítés,³⁴ amely azt az esetet szabályozza, amikor a felhasználásra irányuló műszaki folyamat elválaszthatatlan és önálló gazdasági jelentőség nélküli része a számítógépen való időleges többszörözés, amikor ennek csak az a célja, hogy az internetes tartalomátvitelt vagy a mű egyébként engedélyezett felhasználását lehetővé tegye, pl. amikor internetes böngészés közben a megtekintett tartalom időlegesen tárolódik a számítógépen.

A szerzőt vagyoni jogai mellett személyiségi jogok is megilletik, amelyek azonban a számítógépi programalkotások területén meglehetősen csekély szerepet játszanak. A programozók, akik nagyobb szoftverfejlesztő cégeknek dolgoznak, általában munkaszerződésükben kifejezetten lemondanak névfeltüntetési jogukról.³⁵ A magyar szerzői jogi törvény a 6. §-ban ki is mondja, hogy olyan művek esetében, ahol az együttműködő szerzők hozzájá-

²⁹ Sztj. 59. § (2), (3).

³⁰ Sztj. 35. § (1).

³¹ Sztj. 59. § (2).

³² Sztj. 39. § 2. mondat.

³³ Sztj. 31. § (4).

³⁴ Sztj. 35. § (6).

³⁵ Zirn: i. m. (24), p. 38.

mulásai olyan módon egyesülnek a létrejövő egységes műben, hogy nem lehetséges az egyes szerzők jogait külön-külön meghatározni (ez tipikus a szoftverfejlesztőknél), az együttesen létrehozott műre azt a céget illeti meg a szerzői jog, amelynek kezdeményezésére és irányításával a művet létrehozták, és amely azt a saját nevében nyilvánosságra hozta.

Az Sztj. ezen felül egy utaló szabállyal azt is kimondja, hogy abban az esetben, ha a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége az adott szoftver elkészítésében való közreműködés, ha a későbbiekben a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza, a szerzőt semmiféle díjazás nem illeti meg. Ez a szabály is aláhúzza azt, hogy a szerzői jog rendszere a szoftvereket nem igazán tekinti „műnek”: eltérő megállapodás hiányában a munkabérben benne foglaltnak tekinti a szolgálati mű létrehozásáért járó mindennemű díjazást a jövőbeni felhasználásokra nézve is.³⁶ A törvény nem szolgálati művek esetén is kimondja,³⁷ hogy lehetőség van a szoftverre vonatkozó összes vagyoni jog átruházására, amit a „klasszikus” műtípusok esetében nem tesz meg.

2. A SZABADALMI OLTALOM ÉS ANNAK FELTÉTELEI

A) A szabadalmi jog történeti mérföldkövei

A szabadalmi jog első nyomai a XV. századig nyúlnak vissza, amikor Velence város tanácsa egy státutumot bocsátott ki, amely szerint mindenki, aki egy újonnan feltalált és kivitelezhető szerkezetet az illetékes hatóságnál (Provveditori di communi) bejelent, tízéves védelemben részesül a lemásolás ellen.³⁸ Egyébként a középkori királyságokban és fejedelemségekben a kezdetleges szabadalmakat (utánzás elleni védelmi jogot) az uralkodó garantálta.

A francia forradalom után nyilvánvalóvá vált, hogy a feltaláló védelme nem függhet a királyi vagy hercegi kegyelemtől, hanem „minden felfedezés vagy új találmány az ipar összes területén a feltaláló tulajdonát képezi”.³⁹

A XIX. században kodifikálták az első európai szabadalmi törvényeket,⁴⁰ és a szabadalmazhatóság három alapvető anyagi jogi feltétele egységessé vált: az újdonság, a feltalálói tevékenység és az ipari alkalmazhatóság.

³⁶ Ez a felfogás gyakorlatilag megegyezik a német „Abgeltungstheorie” elméletével. Sztj. 58. § (4) utal a 30. § (3) és (4) bekezdésére.

³⁷ Sztj. 58. § (3).

³⁸ Horst-Peter Götting: *Gewerblicher Rechtsschutz*, 8. Auflage. Beck, München, 2007, p. 10.

³⁹ Francia törvény 1791-ből in: Götting: i. m. (38), p. 21.

⁴⁰ Az első német szabadalmi törvény 1887-ben lépett hatályba, az első magyar törvény 1895-ben. Angliában a Velencei Státutum után már 1623-ban kibocsátotta a király a „Monopóliumok Státutumát”, amely szerint szabadalom csak „új találmányok”-nak adható. Anna királynő uralkodása alatt az udvari jogászok meghonosították azt a feltételt, hogy a szabadalmi kérelemhez a találmány leírását írásban kell csatolni. Az Egyesült Államokban már 1790-ben hatályba lépett az első szövetségi szabadalmi törvény.

B) A szabadalmazhatóság feltételei

A fent említett három feltétel teljesítése képezi egy szabadalom megadásának anyagi jogi alapját. Az újdonság feltételét az ESZE (és a hozzá csatlakozó államok szabadalmi törvényei) abszolút formai újdonságként kezelik, ami szerint a találmánynak az egész világon újnak kell lennie, és nem tartozhat a technika állásához. A technika állásához tartozik mindaz, ami az elsőbbség időpontja előtt írásbeli közlés, szóbeli ismertetés, gyakorlatbavétel útján vagy bármilyen más módon bárki számára hozzáférhetővé vált. A technika állásának részeként nem vehető figyelembe a találmánynak az elsőbbség napját legfeljebb hat hónappal megelőző nyilvánosságra jutása, ha a bejelentés a bejelentő hátrányára történt visszaélésre vezethető vissza, vagy ha a nyilvánosságra hozatal meghirdetett kiállításon történt meg, akkor ez a hozzáférhetővé tétel nem minősül újdonságot lerontónak.⁴¹

A feltalálói tevékenység kreatív, alkotói teljesítményt feltételez, és feltételei sokkal szigorúbbak, mint a szerzői jogban szükséges, „a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleg”,⁴² ami azzal a következménnyel jár, hogy a szabadalmi jog keretében közel sem annyi számítógépi program élvezne jogvédelmet, mint jelenleg. Lényeges eleme a feltalálói tevékenységnek, hogy olyan szellemi eredményt kell létrehozni általa, amely a(z átlagos)⁴³ szakember által az elsőbbségi időpontban birtokolható szakmai ismereteket meghaladja. A(z átlagos) szakember egy fikciós figura, aki a szabadalmi jogban több helyütt fontos szerepet játszik.⁴⁴

Az ipari alkalmazhatóság feltétele nem vonatkozik az úgynevezett „műszaki hozzájárulásra”, amely kifejezés a számítógéppel megvalósított találmányokkal kapcsolatban gyakorta szóba kerül, hanem csupán azt jelenti, hogy a találmánynak az ipar vagy a mezőgazdaság területén előállíthatónak és használhatónak kell lennie.

Az eddigiekben bemutatott három anyagi jogi feltétel értelmezése általában nem okoz rendkívüli nehézséget a számítógéppel megvalósított találmányok esetében. Ami sokkal problémásabb, az az ún. „műszaki hozzájárulás” feltétele. Ez a feltétel az anyagi jogban nem található meg, de az európai szakirodalom és szabadalmi hivatali gyakorlat a találmány fogalma részének tekinti, noha a találmánynak nincs definíciója általában a szabadalmi törvé-

⁴¹ Dieter Rebel: Gewerbliche Schutzrechte. Anmeldung – Strategie – Verwertung. Ein Praxishandbuch, 3. Auflage. Heymanns, Köln–Berlin–Bonn–München, 2001, p. 334. A magyar szabadalmi törvény (1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról, a továbbiakban Sztv.) 3. §.

⁴² Sztj. 1. § (3).

⁴³ A magyar törvény csak szakembert említ, a német törvény viszont például „durchschnittlicher Fachmann”-ról, azaz átlagos szakemberről beszél.

⁴⁴ A szakember „dönti el” pl., hogy a találmány megvalósítható-e a bejelentés alapján – Sztv. 60. § (1).

nyekben.⁴⁵ Az ESZE tartalmazza a kiegészítő mellékletekben,⁴⁶ hogy a szabadalmi kérelem benyújtásakor meg kell határozni, hogy a találmány a technika mely területére tartozik.

Egyesek⁴⁷ ebből vezetik le, hogy ha a találmánynak mindenképp a technika valamely területére besorolhatónak kell lennie, akkor az azt jelenti, hogy minden találmány szükségképpen technikai is.

Így a műszaki jelleg feltételét a találmány formai kritériumaihoz rendelik hozzá, amelyek a találmány fogalmában benne rejlenek. Ezek a formai feltételek azok, amelyeket a szabadalmi hivatal munkatársának először kell szemügyre vennie az anyagi jogi feltételek meglétének vizsgálata előtt. Ezek a feltételek a következők: a műszaki jelleg, a megvalósíthatóság, a megismételhetőség (ami gyakorlatilag az ipari alkalmazhatóságot jelenti) és a probléma megoldására való alkalmasság.⁴⁸

A műszaki jelleg ebben az értelemben tehát nem anyagi jogi feltétel, hanem formai kritérium, amely azt jelenti, hogy a találmány tárgyának egy technikai szabályt kell megtestesítenie, amely szabály, mechanizmus vagy koncepció egy eljáráson vagy egy *szerkezeten/terméken* (amely lehet egy számítógép is) keresztül technikai/műszaki (és nem elméleti) úton alkalmazható.⁴⁹ A feltétel tehát abban áll, hogy a feltalált eljárás vagy dolog fizikai-technikai, és nem elméleti (absztrakt, matematikai) törvényszerűséget ír le, vagy annak megfelelően működik.

A műszaki jelleg fogalmának másik megközelítése szerint a műszaki jelleg feltételének forrása az újdonság anyagi feltétele, amit csak akkor mutat fel a találmány, ha nem tartozik a technika állásához. Ez a megfogalmazás magában hordozza, hogy minden találmánynak a technika területéhez, de azon belül nem a technika állásához kell tartoznia.

Egy harmadik megközelítés szerint⁵⁰ az ESZE 52. cikkéből indirekt módon következik a műszaki jelleg követelménye, hiszen a (2) bekezdésben felsorolt kizárások fő közös jellemzője az, hogy nem műszaki jellegűek. Ebből következően a találmány fogalmának immansz részese, hogy műszaki jellegűnek kell lennie, hiszen *csak azok a tárgyak nem lehetnek találmányok, amelyek nem műszaki jellegűek.*

⁴⁵ Lásd pl. *Susanne Wimmer-Leonhardt*: Softwarepatente – eine „Never-Ending-Story”. Wettbewerb in Recht und Praxis, 2007, p. 276.

⁴⁶ Az ESZE 27. szabálya szerint a találmányleírásban közelebbről meg kell határozni, hogy a technika mely területére tartozik a találmány. Az ESZE 164. cikkének (1) bekezdése szerint ezeket a szabályokat az egyezmény részének kell tekinteni.

⁴⁷ *Robert Hart, Peter Holmes, John Reid*: Study Contract ETD/99/B5-3000/E/106: The Economic Impact of Patentability of Computer Programs. Report to the European Commission, p. 12.

⁴⁸ *Götting*: i. m. (38), p. 112.

⁴⁹ A számítógéppel megvalósított találmányok kapcsán az ESZH újabb gyakorlata a „technikai hozzájárulást” a feltalálói tevékenység részének tekinti, mivel a feltalálói tevékenység a technika állásával való összehasonlítás útján állapítható meg. Ez azonban magában hordozza, hogy a „feltalálói lépést” is a technika területén kell megtenni.

⁵⁰ *Hart, Holmes, Reid*: i. m. (47) – idézi *Günter Gallt*, az Európai Szabadalmi Hivatal egykori jogi igazgatóját, aki egy 1985-ös párizsi konferencián így magyarázta meg a technikai jelleg szükségességét.

A műszaki jelleg feltétele – egyértelmű, kodifikált rendelkezés híján – meglehetősen homályos. Bár az ESZH próbálta a fogalmat normatív tartalommal megtölteni az IBM-ügyekben,⁵¹ későbbi joggyakorlata mégsem felel meg teljes egészében az ott meghatározott definíciónak. Az IBM-ügyben az Európai Szabadalmi Hivatal kimondta, hogy a szoftver által a hardveren kifejtett elektronikai hatás, ami minden esetben bekövetkezik akkor, amikor a szoftver egy számítógépen fut, nem elegendő ahhoz, hogy a találmánynak műszaki jelleget kölcsönözzön. Ezen felül járulékos műszaki hozzájárulás szükséges, például a memória csökkentése vagy a sebesség növelése (a döntés számos példát tartalmaz).

C) A védelem terjedelme

A fent említett feltételeket kell teljesíteni a *szabadalomra vonatkozó* jog megalapozásához. Kérdéses azonban, hogy melyek a *szabadalomból eredő* jogok. Mint ahogyan a szerzői jogban is, a jogosultat illetik meg a kizárólagos vagyoni jogok, amelyek nem csupán a találmány mögött meghúzódó „ötletre”, hanem azokra a dolgokra is vonatkoznak, amelyekeken keresztül ez az ötlet kifejti technikai hatását, amelyen keresztül megvalósítást nyer. A termék-találmányok esetében a jogosult (bejelentő) kizárólagos joga, hogy az adott készüléket előállítsa, forgalomba hozza, felhasználásra felajánlja, illetve bármilyen módon felhasználja. Eljárások esetében a bejelentő kizárólagos joga, hogy használja a találmány tárgyát képező eljárást, vagy másnak az eljárást használatra ajánlja. A találmány tárgyát képező eljárással közvetlenül előállított termék esetében kizárólag a szabadalmas jogosult arra, hogy ezt előállítsa, használja, forgalomba hozza, illetve forgalomba hozatalra ajánlja, vagy ilyen célból raktáron tartsa.

A szabadalom jogosultja szabadalmára vonatkozóan másokat a kizárólag a számára engedett hasznosítási cselekményekből kizárhat, de köthet licencszerződéseket is, amelyekkel feljogosít másokat arra, hogy találmányát hasznosítsák.

A szabadalmi jog a bejelentés, illetve az alkalmazandó elsőbbség napjától számított maximum húsz évig tart, de ez az időtartam rövidebb is lehet, ha a védelem fenntartása a jogosult számára már nem éri meg, tehát nem fizeti meg az évente folyamatosan emelkedő fenntartási díjat.

⁵¹ Computer program product/IBM összevont ügyek: T 935/97, T 1173/97.

3. MEGFELELŐ LENNE-E A SZABADALMI OLTALOM A SZÁMÍTÓGÉPPLEL MEGVALÓSÍTOTT TALÁLmányOK JOGI VÉDELMERE? ÉS A SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAMALKOTÁSOKÉRA?

A) A számítógéppel megvalósított találmányok

A válasz az első kérdésre egyértelműnek tűnik: ha ténylegesen találmányról van szó, akkor az azt jelenti, hogy a három anyagi jogi feltételt az adott eljárás vagy termék teljesítette. Ebben az esetben a szabadalmi oltalom nem tagadható meg kizárólag azért, mert a találmány megvalósításához eszközül számítógépet használtak fel. (Ha önmagában a számítógép alkalmazása kizáró ok lehetne, akkor napjainkban feltehetően drasztikusan csökkenne a sikeres szabadalmi bejelentések száma.) Elég-e viszont a „találmány” fogalmában foglalt formai feltételek teljesítéséhez az, hogy a találmány céljának eléréséhez számítógépet használtak fel? Vagy a műszaki jelleg nem is formai feltétel, hanem besorolható az újdonság, a feltalálói lépés vagy az ipari alkalmazhatóság kategóriája alá?

Az ESZH az utóbbi évtizedekben ezekre a kérdésekre eltérő válaszokat adott. Az alábbiakban esetjogának és irányelveinek elemzésével próbálunk választ adni ezekre a kérdésekre.

a) Megvalósítási eszköz versus találmány

A szabadalomra vonatkozó jogokat és a szabadalomból eredő jogokat el kell különíteni, „és amennyiben a szabadalomra vonatkozó jogról van szó, a szoftvereknek az ESZE 52. cikk (2) bekezdésében foglalt kizárása nem ad semmilyen kiindulási pontot a megvalósítási eszköz megítélésére, mivel ezek a normák magára a szabadalomra vonatkoznak, és nem a szabadalom valószínű megvalósítási eszközére”.⁵²

Az idézettel egyet kell értenünk, hiszen az ESZE szabályai a szoftvert csupán mint a szabadalomra vonatkozó jogot megalapozó elemként zárják ki, vagyis a számítógépi program a szabadalmi bejelentésben nem jelenhet meg az első igénypontban.

Az igénybe vett szoftver mint megvalósítási eszköz, mint a találmány egészének része lehet azonban a szabadalomból eredő jogok tárgya (vagyis kiterjedhet rá a védelem) annak ellenére, hogy a szabadalomra vonatkozó jogot nem lehet rá alapítani.

Következtetésképp kijelenthető, hogy azokban az esetekben, amikor a szoftvert csupán megvalósítási eszközként használják fel (például orvosi műszerek szoftveres vezérlése, elektronikus helymeghatározás, képpalkotó eljárások, adattömörítés stb. esetében), és a szoftver nem a találmány maga (hanem az általa megvalósított eljárás vagy készülék), a szabadalmi oltalom megtagadása teljességgel alaptalan és érthetetlen lenne. Ez szerencsére a gyakorlat-

⁵² A két fogalom elválasztásához l. Pfeiffer: i. m. (20), p. 581.

ban nem is fordul elő gyakran: az ESZH 1986-os Vicom-, majd Koch&Sterzel-döntésével gyakorlatilag megnyitotta az utat az ilyen jellegű találmányok előtt.

b) A műszaki jelleg problémája és az Európai Szabadalmi Hivatal esetjoga

Az előzőekben már megvilágítottuk, hogy honnan „eredhet”⁵³ a műszaki jelleg feltétele. (Vagy abból a követelményből, hogy a szabadalmi bejelentésben a szabadalmat a technika valamely területére be kell sorolni, vagy az újdonság feltételéből, amelyet a technika állásával való összehasonlítás alapján lehet teljesíteni, illetve indirekt módon abból a tényből, hogy a felsorolt kivételek egyike sem műszaki jellegű.)

Az a követelmény, hogy egy szabadalomnak műszaki jelleget kell felmutatnia, nemcsak a számítógéppel megvalósított találmányokat terheli, hanem minden egyéb találmányt is, ha azonban egy csavarokkal vagy pneumatikus szerkezettel működtetett gépről van szó, ennek megléte sokkal nyilvánvalóbb.⁵⁴

A számítógép integrált áramköröket tartalmaz, tehát műszaki jelleggel – minden kétséget kizáróan – rendelkezik. A kérdés csupán az, hogy a számítógép ezen tulajdonsága *önmagában* elegendő-e ahhoz, hogy az *egész találmánynak* technikai jelleget kölcsönözzön, vagy ezen a technikai hatáson kívül szükség van valamilyen járulékos hatásra, amelyet a találmány a technika területén kifejt?

Ha pedig a műszaki jelleg feltételét az újdonság részének tekintjük (azért új a találmány, mert nem tartozik a technika állásához), felmerül a kérdés, hogy annak, ami a találmányban új, amire a szabadalmi oltalmat igénylik, a technika mely területén kell megvalósulnia? Az újdonság csak klasszikus műszaki területen merülhet fel, vagy akár a szoftverfejlesztés területén is? Ha a szoftverfejlesztés területére is tartozhat az újdonság, akkor a technika területére tartozik minden találmány, aminek a bejelentésében szerepel egy gép, a számítógép?

Ezen kérdések a nemzeti szabadalmi hivatalokat és az ESZH-t a ’80-as évek elejétől foglalkoztatták. Az alábbiakban bemutatjuk, hogy milyen felfogást képviselt az ESZH a műszaki hozzájárulás kapcsán, és hogy az utóbbi évtizedekben ez hogyan változott.

⁵³ Azért használunk idézőjelet, mert a technikai hozzájárulás feltétele az európai szabadalmi rendszerben sokszor csupán „berögzült” szokásnak tűnik. Olyan tradíciónak, amelynek anyagi jogi alapja nincs, amelynek tartalma többször változott, és amelynek meghatározása évtizedek óta heves viták tárgya. Lásd pl.: *Reiner Bakels, P. Bernt Hugenholtz: The Patentability of computer programmes. Discussion of European level legislation in the field of patents for software; www.europare.eu.int/committees/juri/20020619/SoftwarePatent.pub.pdf*. „The primary reason to stick to a requirement of ‘technical character’ so rigidly appears to be that such requirement has always existed, at least in Europe.” Úgy tűnik, hogy az elsődleges ok a technikai jelleg követelményéhez való merev ragaszkodásra az, hogy ez a követelmény mindig is létezett, legalábbis Európában.

⁵⁴ A tudomány fejlődése során más területeken is megkérdőjeleződött a technika területéhez való tartozás szükségessége, így például a biotechnológiai találmányok, a mikroorganizmusok esetében.

Az ESZH Tanácsa (Board of Appeal) a VICOM-ügyben⁵⁵ ismerte el először, hogy egy számítógéppel megvalósított találmány is mutathat fel technikai jellemzőket, ezért bizonyos feltételek fennállása esetén szabadalmazható. Ebben az ügyben a bejelentés tárgya egy digitális képfeldolgozó rendszer volt, amely új matematikai algoritmust használt fel, és ezáltal lecsökkentette a korábban szükséges számítógépi energiát. A kamara kifejtette, hogy ha a szabadalmi igényt egy műszaki eljárásra vonatkozóan nyújtják be, amelyben az adott matematikai algoritmust használják, nem jelenti azt, hogy a bejelentés az algoritmusra vonatkozik kizárólag e minőségében, még akkor sem, ha ez adja a találmány újdonságát. Másrészt, ha a találmány célja egy technikai eljárás szabályozása (mint a hardver energiafogyasztása), akkor hiába hajtja ezt végre egy számítógépi program, a bejelentés nem esik a „számítógépi program kizárólag e minőségében” kategóriájába. Ez a döntés tehát korrigálta az ESZE logikátlan szabályrendszerét, és megengedte, hogy olyan találmányok is szabadalmi oltalomban részesüljenek, amelyek esetében a feltalálói tevékenység a szoftver megalkotásában merül ki, azonban a szoftver funkcióját az ESZE-ben megengedett körben fejtik ki. (Tehát a hardverre, a számítógép műszaki részére is hatással van.) Ekkor alakult ki a számítógéppel megvalósított találmány fogalma, amely azt foglalja magában, hogy az alapul fekvő műszaki probléma megoldásához számítógépet használnak fel.

Még nyilvánvalóbb példa arra, hogy a számítógépi program csupán technikai probléma áthidalására szolgál, és csak megoldási eszköz, az 1987-es Koch & Sterzel-döntés.⁵⁶ Ebben az ügyben a szabadalmi bejelentés tárgya olyan röntgenberendezés volt, amelyben egy számítógépi program számította ki a röntgensugarak által elérendő terület optimális paramétereit. A döntés indokolásában a kamara kijelentette, hogy ha a számítógépi program egy teljesen hétköznapi számítógép működését koordinálja oly módon, hogy annak műszakilag megváltoztatja a funkcióját (tehát ez esetben egy röntgengép részévé teszi), az egység egésze, amely magában foglalja a programot és az általa irányított szerkezetet, szabadalmazható lehet. Ebben a döntésben alapozta meg a kamara az ún. teljességszemléletet,⁵⁷ amely értelmében az ESZE nem tiltja olyan találmányok szabadalmazását, amelyek műszaki és nem műszaki jellemzőket egyaránt tartalmaznak. Az arról való döntés során, hogy az adott bejelentés a „számítógépi programra kizárólag e minőségében” vonatkozik-e, nem szükséges a találmány műszaki és nem műszaki jellemzőit mérlegre tenni. Ha a bejelentésben meghatározott találmány technikai eszközt (jelen esetben egy röntgengépet) használ, és egy műszaki problémát old meg, szabadalmazhatóknak kell tekinteni, feltéve, hogy teljesíti a három anyagi jogi feltételt. Tehát a találmányra mint egészre kell tekinteni, és így kell az újdonság, a feltalálói tevékenység és az ipari alkalmazhatóság fennállását vizsgálni.

⁵⁵ Computer-related invention/VICOM T 208/84.

⁵⁶ X-Ray Apparatus/Koch & Sterzel: T 26/86.

⁵⁷ Lásd *Pila*: i. m. (15), p. 176.

A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, a továbbiakban BGH) is ezt a szemléletet követte korai joggyakorlatában, amelyet „Tauchcomputer”⁵⁸ (búvárszámítógép) című döntésével alapozott meg. Ebben kifejtette: „Olyan találmányok esetében, amelyek technikai természetű tulajdonságokat nem technikai természetű tulajdonságokkal ötvöznek, a feltalálói tevékenység megítélése során a nem technikai [esetleges számítógépi, matematikai] teljesítményt is figyelembe kell venni. A találmány tárgyát nem szabad darabokra szedni, és aztán a feltalálói tevékenységet, tehát az egyértelműséget a találmánynak csak arra a részeire vonatkozóan vizsgálni, amelyek technikai tulajdonságokkal rendelkeznek.”

Az ESZH a kilencvenes évek elején kezdett egy jóval liberálisabb álláspontra elmozdulni, ennek mérföldköve volt az 1994-es *General-purpose management system/SOHEI*-döntés. A találmány ebben az esetben kizárólag számítógépi programból állt, amely különböző menedzsmentrendszereket kombinált. Újdonsága abban rejlett, hogy a felhasználói interfész lehetővé tette, hogy a felhasználó egyszerre különböző menedzsmentterületeken mozogjon, adjon utasításokat és kapjon információkat egy, a képernyőn elhelyezett „átcsúsztató fül” segítségével. Ezen döntés indoklásában a tanács már elegendőnek tartotta, hogy műszaki jellegű cselekményeket is el kellett végezni, műszaki tényezőket is figyelembe kellett venni⁵⁹ a tényleges kódolás előtt ahhoz, hogy a program futtatható legyen. Problematikusnak tűnik, hogy a menedzsmenttevékenységek egyértelműen a szellemi tevékenység kategóriájába tartoznak (vagy az üzleti eljárásokéba), tehát az egyezményben a szabadalmazhatóság alól kivett tárgykörök közé. Az ESZH álláspontja szerint azonban egy olyan képernyő-elrendezés kifejlesztése, amely könnyebbé teszi egy menedzsmentrendszer alkalmazását, műszaki probléma, amelynek megoldásáért szabadalom jár.

Ugyanerre a következtetésre jutott a kamara a *Queuing system/PETTERSON*-ügyben,⁶⁰ amelyben olyan találmányra adott meg szabadalmat, amely egy több kiszolgálási ponttal rendelkező vásárlási rendszert foglalt magában, és a vásárlók sorszámát határozta meg. A következő sorszám meghatározása egy kiszolgálási pontnál egyértelműen üzleti eljárás, de a kamara szerint ezek a nem műszaki jellemzők elválaszthatatlan módon kapcsolódtak az azokat megvalósító műszaki jellemzőkhöz (tehát a számítógép által végrehajtott eljáráshoz), és ezáltal, összességükben szemlélve, feltalálói lépést valósítanak meg.

A '90-es évek végén azonban a kamara mérföldkönek számító döntésében változtatta meg korábbi gyakorlatát, és kimondta, hogy olyan számítógépi találmányok, amelyek nem műszaki problémát oldanak meg (mint az előző két ügyben), és amelyek a hardverre kizárólag a normális működés során keletkező elektronikai hatásokat fejtik ki, nem szabadalmazhatóak. Ez a műszaki hozzájárulás elmélete, amelyet az ESZH a *Computerprodukt/IBM-*

⁵⁸ GRUR, 1992, p. 430.

⁵⁹ A „technical consideration” kifejezés magyarra való lefordítása nehézkes.

⁶⁰ *Queuing system/PETTERSON* 1002/92.

ügyben⁶¹ fejtett ki. Ebben a döntésben – a fentebb tárgyalt két döntéssel ellentétesen – a kamara kimondta, hogy műszaki hozzájárulás szükséges ahhoz, hogy a számítógépi program elkerülje az 52. cikk (3) bekezdése szerinti tilalmat. Ez a műszaki hozzájárulás nem érhető el önmagukban azokkal a fizikai változásokkal, amelyek a hardveren a szoftver működése következtében rendeltetésszerűen bekövetkeznek. A szoftver akkor nyújt műszaki hozzájárulást, ha a programparancsok végrehajtása *járulékos* műszaki hatást eredményez. Az indokolásban adott példák: a memória igénybevételének csökkentése, a sebesség gyorsítása, a biztonság növelése (ennek technikai besorolása kérdéses), egy operációs rendszer konfigurálása, a felhasználói interfész irányítása.

Ez a döntés azért is nagy jelentőségű, mert az ESZH Jogorvoslati Kamarája kimondta, hogy szabadalmi oltalom nemcsak számítógépi eljárásra vagy egy programozott számítógépre szerezhető, hanem magára a számítógépi programra „per se” (önmagában⁶² vagy hordozón) is, ha annak a számítógépen való futtatása a járulékos műszaki hatást kifejti. Így gyakorlatilag felülírta az ESZE 52. cikkének (2) bekezdését, amely a számítógépi programokat a védelemből kizárta, és lehetővé tette, hogy egy számítógépi program (ha ugyanazt a hatást fejti ki, mint egy egyébként szabadalmazható eljárás vagy programozott számítógép) önmagában is szabadalmazható legyen.

Az ESZH következő, nagy jelentőségű döntése a két évvel későbbi *Improved Pention Benefits System/PBS Partnership*.⁶³ Ebben a döntésben a műszaki hozzájárulás teljesen új szemléletével találkozhatunk. Az indokolásban ugyanis kifejtésre kerül, hogy egy számítógépes rendszer, amelyet egy meghatározott célra megfelelően programoztak, találmánynak minősül az ESZE 52. cikkének (1) bekezdése alapján akkor is, ha ez a cél gazdasági vagy üzleti. (Természetesen azonban csak akkor, ha egyébként teljesíti az újdonság, a feltalálói lépés és az ipari alkalmazhatóság hármas feltételét.) Tehát üzleti eljárások és algoritmusok is lehetnek a találmány tárgyai, ha számítógép segítségével valósítják meg őket, és a megvalósítás módja újszerű.

Ebben a döntésben a technikai kamara már nem követelt meg semmilyen járulékos, a hardverre vagy más készülékre kifejttet technikai hatást, hanem a számítógépes rendszer alkalmazását önmagában elegendőnek tekintette a technikai hozzájárulás meglétéhez.

A bejelentés tárgya azonban mégsem részesült szabadalmi oltalomban. A feltalálói lépéssel kapcsolatban ugyanis a technikai kamara kifejtette, hogy annak egy számítógéppel megvalósított találmány esetén olyannak kell lennie, amely egy szoftverfejlesztő szakember számára nem egyértelmű. Az adott nyugdíjszámítási rendszer újdonsága viszont nem az informatikai fejlesztésben, hanem az üzleti modell kialakításában rejlett, ezért szabadalmi oltalmat nem kaphatott.

⁶¹ GRUR Int., 1999, p. 1053.

⁶² Az önmagában álló számítógépi program például az internetről letölthető szoftver.

⁶³ T 931/95 lásd: GRUR Int., 2002, p. 87. „Steuerung eines Pensionssystems”.

Az Európai Szabadalmi Hivatal ebben a döntésben kétfajta műszaki hozzájárulásról beszélt. Az elsőt az anyagi jogi feltételek vizsgálata előtt kell megvizsgálni, ennek lényege az, hogy a találmány egészében műszaki jellegű-e, tehát használ-e valamilyen gépet vagy gépi eljárást a találmány céljának megvalósításához. Ezt a feltételt egy számítógéppel megvalósított találmány mindig teljesíti. A második műszaki hozzájárulás feltétele a feltalálói lépés megítélésakor kerül előtérbe. Ekkor az a kérdés, hogy a megoldandó probléma vagy a probléma megoldásának módja műszaki jellegű-e. Ebben az ügyben a megoldandó probléma nem volt műszaki jellegű, a megoldás pedig hiába járt számítógép alkalmazásával, nem hordozott magában újdonságot.

A legutóbbi, nagy visszhangot kiváltó döntés az *Automatic auction method/HITACHI-ügy*⁶⁴ volt. Ebben az ügyben a szabadalmi bejelentés tárgya egy ún. holland rendszerű aukciós eljárás volt, amelyet automatizált rendszerben, egy számítógépi hálózat segítségével hajtottak végre. A kérelmet a hivatal elutasította, mert a szükséges feltalálói lépés hiányzott, a műszaki hozzájárulást azonban a szerverszámítógép és a kliensszámítógép együttes alkalmazása miatt adottnak tekintette.

Ebből a döntésből világossá vált, hogy a technikai jelleget megalapozza a számítógép használata, tehát a Computer program product/IBM-ügyben kifejtett álláspontját a bíróság a továbbiakban nem tartja mértékadónak. Ez a felfogás ahhoz a végkövetkeztetéshez vezethet, hogy „egy számítógépi program a szabadalmi jog értelmében technikai jellegű, mert a programparancsok végrehajtásakor fizikai változásokat (különböző be-, kikapcsolási állapotot és az ezzel együtt járó energiafogyasztást) idéz elő a hardveren.”⁶⁵

Ennek a felfogásnak az lenne a következménye, hogy a találmány fogalmában foglalt műszaki jelleg feltételét minden olyan esetben teljesítettnek kellene tekinteni, amikor az oltalmat egy olyan műszaki eljárásra igénylik, amely pl. egy üzleti módszert valósít meg, de számítógépi hálózat alkalmazásával.

Ezzel a rendkívül tág értelmezéssel kapcsolatban azonban hangsúlyozni kell, hogy egy számítógépi program (és ezzel együtt hardver) alkalmazása csupán a műszaki jelleget kölcsönzi a bejelentésben foglalt terméknek vagy eljárásnak, a három anyagi jogi feltételt továbbra is teljesíteni kell. A feltalálói lépés bizonyítása pedig problémákat okozhat: csak olyan számítógépi programra adható szabadalom, amely a szoftverfejlesztő számára új, innovatív megoldást tartalmaz.

Az *Automatic auction method/HITACHI-ügyben* is a feltalálói lépés hiánya vezetett a bejelentés elutasításához: jelen esetben mind a szóban forgó aukciós eljárás (árlejtés), mind számítógépi megvalósításának módja ismert volt a szakemberek előtt. Csak azért, mert egyiket a másik útján valósították meg, úgymond keresztezték őket, az eredmény még nem

⁶⁴ T 0258/03.

⁶⁵ *Andreas Wiebe, Roman Heidinger: Ende der Technizitätsdebatte zu programmbezogenen Lehren?* GRUR, 2006, p. S 178.

vált újjá, és nem tartalmazott feltalálói lépést. Az egyetlen újdonság, amit a bejelentés tartalmazott, hogy az ajánlatokat úgy értékelte, hogy az nem függött attól, hogy melyik felhasználónak milyen sávszélességű (tehát milyen gyors) az internetes kapcsolata.

Wolfgang Tauchert, aki a Német Szabadalmi és Védjegyhivatalnak azt az osztályát vezette, amely adatfeldolgozással és információátvitellel foglalkozik, egy tanulmányában már 1999-ben azt írja, hogy „az évente az adatfeldolgozás területén beérkező, kb. 1500 bejelentésből csak kb. 5-10 százalékot utasítanak el a műszaki jelleg hiánya miatt.”⁶⁶

A műszaki jelleg követelménye tehát az idők során átalakult: ma már egyértelmű, hogy egy számítógépet magában foglaló találmány műszaki jellegű, ez az előkérdés a bejelentés vizsgálata során többé nem merül fel. A műszaki jelleg követelménye ma már inkább azt jelenti, hogy egy nem műszaki (hanem pl. üzleti) probléma megoldása esetén a számítógép alkalmazása és a számítógépi programmal való megoldás önmagában nem teljesíti a feltalálói lépés követelményét, ahhoz az szükséges, hogy az adott megoldás egy számítógépi programozó számára ne legyen nyilvánvaló.

Ez a megközelítés véleményünk szerint a helyes irány, ugyanis a „szoftverszabadalmakkal” kapcsolatos negatív hozzáállás valószínűleg leginkább annak köszönhető, hogy a szabadalmi hivatalok a feltalálói lépés követelményét sok esetben nem vizsgálták megfelelően, és olyan közhelyszerű megoldásoknak adtak szabadalmi védelmet, mint az USA-ban az Amazon egykattintásos vásárlási módszere.⁶⁷ Ennek a követelménynek a megfelelő alkalmazása ahhoz vezetne, hogy számítógépi területen kifejezetten nehéz lenne szabadalmat szerezni, hiszen ebben az iparágban a fejlesztések inkább egymásra épülnek, és olyan kis lépésekben történnek, amelyek önmagukban legtöbbször nem minősülnek feltalálói lépéseknek.⁶⁸

c) Az ESZH jelenleg hatályos irányelvei

A szabadalmi hivatalok irányelvei eredetileg a munkatársak számára íródnak, de a nyilvánosság számára is fontos információkat tartalmaznak arról, hogy mely feltételek teljesítése esetén lehet egy találmány szabadalmazható.

Az ESZH irányelveinek a számítógépes találmányokkal kapcsolatos fejezetében megismétli az IBM-döntésekben foglaltakat, és kötelezővé teszi olyan járulékos technikai hatás nyújtását, amely túlmegy a szoftver és a hardver normális működése során keletkező fizikai kölcsönhatáson.⁶⁹ Ez a további műszaki hatás azonban tartozhat a technika álláshoz, tehát nem kell a szakember számára újnak lennie. Az ESZH által felhozott területek, ahol a számí-

⁶⁶ Wolfgang Tauchert: Patentschutz für Computerprogramme: Sachstand und neue Entwicklungen. GRUR, 1999, p. 831.

⁶⁷ Amelyről egyébként egy szabadalombitorlási eljárásban kimondta a másodfokú bíróság, hogy súlyos kételyek merülnek fel érvényességét tekintve. Haase: i. m. (8), p. 3.

⁶⁸ Reto M. Hilty, Christopher Geiger: Patenting Software. A Judicial and Socio-Economic Analysis. IIC, 2005, p. 615–646.

⁶⁹ EPO Guidelines 2007. Part C 2.3.6. Programs for Computers.

tógépi program a járulékos hatást kifejtheti: egy ipari eljárás ellenőrzése, a számítógép belső működése, a számítógép interfészeinek működése a program hatására, ha a program az elvégzett eljárás hatékonyságát vagy biztonságát érinti, vagy egy kommunikációs eljárásban megváltoztatja a közvetített adatok mennyiségét.

A műszaki hatást a T 769/92-es döntés (SOHEI) alapján az irányelvek megadottnak tekintik akkor is, ha a találmány megalkotásakor műszaki körülményeket vettek figyelembe, amennyiben ezek tükröződnek a találmány tárgyában.

Az irányelvek előírják, hogy az elsődleges értelemben vett műszaki jelleg vizsgálata után (amelynek minden számítógépi találmány eleget tesz, hiszen megvalósításához számítógépet, tehát egy elektromos áramot használó készüléket alkalmaznak) át kell térni az újdonság és a feltalálói lépés követelményének vizsgálatára. A feltalálói lépés vizsgálata során meg kell állapítani, hogy fennáll-e egy műszaki probléma, amelyet a találmány megoldott. (Ez hiányzott a Hitachi-ügyben.) Ez a megoldás (akkor is, ha nem műszaki jellegű) képezi a találmány hozzájárulását a technika állásához.

Az ESZH irányelvei és a fentiekben ismertetett gyakorlata alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a műszaki jelleg a következő négy módon mutatható fel: 1. a megoldandó problémában (Koch&Sterzel); 2. a megoldás módjában (Queuing system/PETTERSON); 3. a megoldás által elért műszaki hatásokban (VICOM-, IBM-ügyek), és 4. azokban a műszaki körülményekben és megfontolásokban, műszaki tudásban, amely szükséges volt ahhoz, hogy a számítógépi programot megvalósíthassák (SOHEI).

Ehhez csak annyit fűzünk hozzá, hogy egy szabadalmi ügyvivők és ügyvédek által jegyzett cikk⁷⁰ szerint a legtöbb számítógéppel megvalósított találmány esetében lehetséges olyan szabadalmi bejelentést és igénypontokat kidolgozni, amelyek a műszaki hozzájárulást valamelyik fent említett módon megvalósítják.

d) A műszaki hozzájárulás mítoszának kritikája

A műszaki hozzájárulás mítoszáat annak „kitervelője”,⁷¹ maga az ESZH igyekszik lerombolni döntéseivel az utóbbi két-három évben. A Hitachi-döntés fényében úgy tűnik, hogy az ESZH rádöbrent: az eddigiekben is meglehetősen önkényesen⁷² alkalmazott műszaki jelleg feltételére nincs szükség. Minden találmány, amelyhez alkalmaznak számítógépet, technikai jellegű, de ettől még korántsem új vagy valósít meg feltalálói lépést. A döntés következ-

⁷⁰ Erwin Basinksi, Michel de Beaumont, Jürgen Betten, Jose Correa, Faria Antonio, Stephan Freischem, Ronald S. Laurie, Mishihiro Miyakasa, Yoshikazu Tan, Fernand de Visscher: Patentschutz für computer-softwarebezogene Erfindungen. GRUR Int., 2007, p. 6.

⁷¹ Annak szükségességét maga jelentette ki az IBM-döntésekben.

⁷² Lásd pl. *Bakels, Hugenholtz*: i. m. (53): „More than two decades of software patent case law have demonstrated that this criterion draws a rather arbitrary line.” Több mint két évtizednyi szoftverszabadalmi gyakorlat demonstrálja, hogy ez a kritérium inkább önkényes alapon működik.

ménye az lehet, hogy ezentúl minden esetben, ha az elért eredmény vagy az annak megvalósításához vezető folyamat új és feltalálói lépésen alapul, a szabadalom nem tagadható meg a homályos „technikai jelleg”-re való hivatkozással, amelyet egyébként a hivatal maga sem alkalmazott konzekvensen.

Összegzésként azt mondhatjuk, hogy a műszaki hozzájárulás feltétele – mai értelmében – kiüresedett, és csupán az ESZH liberális szabadalommegadási gyakorlatára szolgál. Ezt bizonyítja például a 2003-ban megadott, T 0928/03 számú szabadalom, amelyet a Jogorvoslati Tanács kifejezetten szabadalomból kizárt tárgykörben, egy számítógépi játékra adott meg, és amelyben a program műszaki jellege felülírta az ESZE rendelkezését, miszerint játékokra kizárólag ebben a minőségükben nem szerezhető szabadalom.

A műszaki jelleg jelentése kérdéses, és úgy tűnik, mintha csak azért ragaszkodna hozzá a jogalkotók és szerzők nagy része, mert Európa szabadalmi jogi hagyományának része, a három anyagi jogi feltétel mellett mindig ott „lebegett”.⁷³

Véleményünk szerint le kellene mondani a műszaki jelleg követelményéről. Nem nehéz belátni a fentiek alapján, hogy „ez a fogalom túlságosan kétértelmű ahhoz, hogy ez határozza meg, hogy mi szabadalmazható, és mi nem.”⁷⁴

A műszaki jelleg elvetése egyrészt történhetne oly módon, hogy az ESZH a Münchener Egyezmény betűjét betartva nem ad szabadalmat olyan találmányoknak, amelyek kizárólag a számítógépi programra vonatkoznak, és semmilyen összeköttetésben nem állnak egy másik géppel, illetve a számítógép hardverére sem fejtenek ki semmilyen hatást (pl. fordítóprogramok, gazdasági eljárások, vírusirtás, kódfejtés stb.). Azok a találmányok, amelyekben a számítógépi program csupán a megvalósítás eszköze, egyértelműen a technika valamely más területére tartoznak, és nem csupán számítógépi programok.

Az ESZE 52. cikk (3) és (4) bekezdésének pontos betartásával nem lenne szükség olyan homályos magyarázatokra, mint a műszaki jelleg, hiszen egyértelműen csak olyan találmányok részesülhetnének szabadalmi védelemben, amelyekben a számítógépi program funkciója kívül esik az 52. cikk (2) bekezdésében meghatározott területeken. Így például számítógépi játékok, üzleti eljárások stb. semmilyen esetben nem kaphatnának szabadalmi oltalmat.

A másik megoldás, hogy a műszaki jelleget nem valamely egzakt természettudományos szempontból⁷⁵ közelítjük meg (csak akkor találmány a találmány, ha a fizika, a biológia, a

⁷³ Egy olyan cikk, amelynek szerzői nagyrészt nem európaiak, így fogalmaz: „A hagyománynak megfelelően Európában a találmányok műszaki jellegét kell felmutatnia.” *Basinski et al.*: i. m. (70), p. 47.

⁷⁴ *Hilty, Geiger*: i. m. (68), p. 623.

⁷⁵ Az Európában uralkodó nézet szerint a műszaki valamilyen formában természettudományosat jelent. A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság „Rote Taube” (Piros galamb) című döntésében a következőképpen határozta meg a szabadalmazható találmány definícióját: „uralom alá hajtható természeti erők közvetlen igénybevételével járó megtervezett cselekvés, amely egy ok-okozatilag előre látható eredmény eléréshez vezet”. Lásd: BGH GRUR, 1969, 672. A BGH 2000-ben a Logikverifikation c. döntésében feladta a természeti erők „közvetlen” igénybevételének követelményét, és kimondta, hogy a technológia fogalma nem statikus jellegű, hanem folyamatosan változik. Lásd: BGH GRUR, 2000, 498.

kémia törvényszerűségei működtetik), hanem abból a szempontból, hogy mi a technika szerepe a mai társadalomban, mit tekintünk *ma* technikának, és melyek azok a technikai területek, amelyek gazdasági és társadalmi szerepe ma a legjelentősebb.

Ha véleményünk szerint a jog szerepe az, hogy a társadalomban egymásnak feszülő érdekeket kiegyenlítse (különösen a magánjogé), akkor figyelembe kell vennünk a társadalom és a tudomány alapvető változásait, amikor azt ítéljük meg, hogy a hatályos jog hasznos, megfelelő-e. Különösen igaz ez egy olyan területre, mint a szellemi alkotások joga, ahol a társadalomban végbemenő tudományos-technikai-esztétikai változások a leggyorsabban éreztetik hatásukat.

Az a felfogás, amely erről a fejlődésről nem kíván tudomást venni, amely egy olyan feltevéssel akarja kötni a számítógépi programok szabadalmazhatóságát, amelyről maga sem tudja, hogy konkrétan micsoda,⁷⁶ és amely súlyos jogbizonytalansághoz vezetett, nem veszi figyelembe a technikai fejlődést (és ezáltal az össztársadalmi szempontokat), hanem csupán a maga gazdasági érdekével törődik.

Érdekes párhuzamot von Ralph Nack⁷⁷ a vegyészeti találmányok szabadalmazhatóságával kapcsolatos, Németországban 120-130 évvel ezelőtt dúló vitával.⁷⁸ Szerinte ha az akkori dokumentumok nem gót betűvel lennének írva, az ember azt gondolhatná, hogy a jelenlegi vitában született szövegeket olvas. A német festékipar abban az időszakban jelentős növekedésnek indult, nem kis mértékben a vezető brit technológia ingyenes átvételének köszönhetően. (Németországban az Angliában szabadalmazott eljárások nem élveztek jogi oltalmat.) A parlamenti vita során az egyik későbbi vegyipari konszern alapítója a következő érveket hozta fel a vegyipari találmányok szabadalmazhatóságának általános tilalma mellett: „a vegyiparban a találmány általában egy ötletből áll, aminek a kivitelezése okoz nagy nehézségeket. A találmány maga ritkán okoz nagy költségeket, sokkal inkább a kivitelezés. A vegyipar területén a találmányokat gyakran többen egy időben hozzák létre, egyszerre lógnak a levegőben.”⁷⁹ A vegyészeti találmányokat egyesek „hasznossági”, „gyakorlati alkalmazhatósági” szempontok alapján kívánták elhatárolni a nem szabadalmazható vegyészeti eljárásoktól. Példának hozták fel a klorid feltalálását, amely önmagában „mint anyag” nem szabadalmazható, azonban mint altató, tehát „alkalmazott anyag” szabadalmazható lenne.⁸⁰ Az érvelés nagyon hasonlít a műszaki jelleg erőltetett alkalmazásához, és utólag nem is ért-

⁷⁶ Pl. az Európai Bizottság, amely a későbbiekben tárgyalandó irányelv kapcsán kodifikálta volna a műszaki hozzájárulás feltételét anélkül, hogy megmagyarázta volna azt, arra jutott, hogy ezt a fogalmat majd a jövőbeni joggyakorlat kialakítja. (Mintha eddig stabilan kialakította volna ...); http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/indprop/02-32.htm.

⁷⁷ Ralph Nack: Neue Gedanken zur Patentierbarkeit von computerimplementierten Erfindungen. Bedenken gegen Softwarepatente – ein déja vu? GRUR Int., 2004, p. 771–776.

⁷⁸ Egy másik találmány a gyógyászati anyagok szabadalmi védelméről 100 éve folytatott vitával von párhuzamot. Lásd: *Basinski et al.*: i. m. (70).

⁷⁹ Nack: i. m. (77), p. 775.

⁸⁰ Uo.

jük, hogyan érhetne el az akkori ipari lobb, hogy a szabadalom tárgyai közül kizárják „a vegyipari úton létrehozott anyagokat”. A vegyipar ezt persze hamar megbánta, de kilencven évig kellett várnia arra, míg ezek az anyagok is szabadalmazhatóvá váltak.⁸¹

Ha tehát fel kívánjuk használni a műszaki jelleg elavult feltételét valamire, akkor használjuk azt arra, hogy kimondjuk: manapság a technika leggyorsabban fejlődő, legvirágzóbb ága az informatika, tehát egyértelmű, hogy a számítógépi programozás a technikához tartozik, és egyértelmű, hogy a számítógépi program technikai. Ha egy számítógépi találmány új és innovatív, tehát egy képzett programozó számára az azt működtető szoftver nem egyértelmű, akkor legyen szabadalmazható. Az, hogy ez megtörténik-e, kizárólag politikai döntés. Az azt megelőző politikai vitában pedig a „műszaki jelleg” annyira homályos fogalom, amely mindkét szembenálló érdekcsoport számára kedvezően felhasználható.

B) Szabadalmi oltalom a számítógépi programok számára (kizárólag e minőségükben)?

Ezen a ponton meg kell jegyeznünk, hogy az előző fejezetben olyan találmányokról beszélünk, amelyeket számítógép (és számítógépi program) segítségével valósítottak meg, ebben a fejezetben viszont arról lesz szó, hogy a számítógépi programnak önmagában, mindenféle egyéb szerkezet (hardver) vagy műszaki cél, előny (pl. egy gép gyorsítása, hibaszázalékának csökkentése stb.) nélkül – akár egy üzleti eljárás vagy egy számítógépi játék – szabadalmazhatónak kellene-e lennie.

Véleményünk szerint az ESZE 52. cikkének (3) bekezdésében foglalt „as such” (kizárólag e minőségükben) kizárás főleg a fenti esetre vonatkozik, azonban a jelenlegi jogi helyzet azokat a számítógépi programokat sem tekinti szabadalmazhatónak, amelyek a kizárt szabadalmi tárgyakon kívüli területen működnek. Ezek a szoftverek nem számítógépi játékok, nem szövegszerkesztők, nem üzleti eljárások stb., mégsem szabadalmazhatóak. Ezt a felfogást azonban az ESZH nem tartja magára nézve kötelezőnek, és – véleményünk szerint helyesen – szabadalmat biztosított olyan találmányoknak is, mint pl. az adattömörítés, amely kizárólag egy számítógépi program, azonban az általa elvégzett tevékenység nem tartozik a tiltott tárgyak közé.

Az alábbiakban több szempont alapján megkíséreljük bemutatni, milyen előnyei, illetve hátrányai lennének, ha a számítógépi programok önmagukban szabadalmaztathatóak lennének. Mivel a számítógépi programalkotásokat jelenleg a szerzői jog védi, ezért az elemzés során a szerzői és a szabadalmi jog (a jelenlegi és az esetleges jövőbeli – kiegészítő – védelmi rendszer) jellemzőit hasonlítjuk össze a tudományos ésszerűség, a gazdasági szereplők (elsősorban a kis- és középvállalatok) és a társadalom egésze szempontjából.

⁸¹ Uo. p. 776.

Mivel Európában nem létezik egységes szabadalmi jogi szabályozás (bár a közösségi szabadalom kodifikálása folyamatosan napirenden van),⁸² az alábbiakban ismertetett szabadalmi anyagi és eljárási szabályok bemutatásánál az ESZE-t és a magyar jogszabályokat vesszük figyelembe.

a) Inkább irodalmi mű-e a szoftver, mint találmány?

Az irodalmi műként való besorolás rendszertani és gyakorlati problémákat is felvet: a programnyelvek, amelyek ezen „irodalmi művekhez” alapul szolgálnak, más nyelvekkel ellentétben nem rendelkeznek nyelvtannal vagy szókészlettel. Nem az emberi agynak tervezték őket, és a legtöbb esetben (a forráskód esetében mindig) érthetetlenek is az emberi agy számára. Ezek a művek nem rendelkeznek esztétikai tartalommal sem, hiszen funkcióorientált algoritmusok, és „nyelvi megfogalmazásuk” (amely a tárgykód esetében kizárólag két számjegyből, egyből és nullából áll) egy probléma megoldását szolgálja. Ezzel az érveléssel szembeállítható, hogy egy építészeti terv vagy egy tudományos mű (pl. matematikai sejtés levezetése) sem bír esztétikai tartalommal, és a laikus számára érthetetlen jelekből áll, azonban mégis a szerzői jog védi.

A szoftverek azonban papírra leírt jelként nem tudják funkciójukat megvalósítani, csak ha a programozó egy gépbe betáplálja ezeket a jeleket. Ezután viszont már semmit nem kell tennie, hiszen a program „magától működik”. Ez utóbbi tulajdonság miatt gondolják sokan,⁸³ hogy a szabadalmi jog, amely a probléma megoldását (az eljárás vagy termék alakított ötletet), és nem annak leírását, konkrét megvalósítási formáját védi, rendszertanilag sokkal inkább alkalmas ezeknek a tisztán funkcióorientált megoldásoknak a védelmére.

Meg kell említenünk azt a szempontot is, hogy az irodalmi műként való besorolás a szoftvereknek 70 éves védelmi időt biztosít, mint egy regény vagy egy vers számára. A szabadalmi oltalom ezzel szemben maximum 20 évig tart, ami jóval racionálisabb időtartam az informatikai iparágban, ráadásul a találmány azonnal közkinccsé válik, amint a fenntartási díjat a jogosult nem fizeti tovább.⁸⁴

⁸² 2007 októberében a portugál elnökség javaslatot tett egy szabadalmi bíróság felállítására, amely javaslat nagymértékben a korábban elutasított Európai Szabadalmi Perekkel kapcsolatos Egyezményre [European Patent Litigation Agreement (EPLA)] épült. 2008-ban felvetődött a fordítógépek használatának ötlete a nyelvi probléma megoldására, amely a közösségi szabadalom létrejöttének jelentős akadályát képezi. A vállalkozási és ipari biztos, Günter Verheugen 2008 májusában az Európai Szabadalmi Fórumon kijelentette, hogy az EU-nak sürgősen szüksége van a közösségi szabadalomra.

⁸³ Pl. *Klaus-J. Mellulis*: Zur Patentfähigkeit von Programmen für Datenverarbeitungsanlagen. GRUR, 1998, p. 843., *Tauchert* több cikkében, *Haase* doktori disszertációjában.

⁸⁴ Annak ellenére, hogy az operációs rendszerek területén majdhogynem minden évben új fejlesztés kerül a piacra, vannak olyan területek, mint például az adatkódolás, ahol a hosszabb ideig tartó védelem szükséges lehet. Így pl. a „DES”-t (Data Encryption Standard) 1977-ben fejlesztették ki, és a mai napig használatban van.

Ezzel az érvel szemben felhozható, hogy a hosszú szerzői jogi oltalom, ha a mű iránt nincs kereslet, gyakorlatilag nem jelent semmit. Azon szoftverek szerzői jogi oltalma, amelyek pár hónap után már nem keresettek, mert megjelent a piacon egy náluk jobb, csak nagyon rövid ideig aktív.

b) Eljárásjogi és gazdasági szempontok

A szoftveriparban⁸⁵ jelentős számú kis- és középvállalat, valamint egyéni fejlesztő számára a szerzői jogi védelem mellett szól egyértelműen, hogy az újdonságkutatás nélkül, költségmentesen, a mű keletkezésének pillanatában jön létre, míg a szabadalmi oltalom hosszú vizsgálati eljárást (újdonságkutatást és a bejelentő kérésére érdemi vizsgálatot) követően és ellenérték fejében szerezhető meg.⁸⁶ Európában – pl. az USA-val összehasonlítva – a szabadalmi oltalom rendkívül drága, nagyrészt a fordítási költségek miatt. Bár a Londoni Egyezmény (az Európai Szabadalmi Egyezmény 65. cikkének alkalmazásáról szóló Egyezmény),⁸⁷ amely az európai szabadalom fordítási költségeinek csökkentését célozza, 2008. május 1-jén hatályba lépett, az európai szabadalom megszerzésének költségei még mindig vállalhatatlanul magasak a legtöbb – nem multinacionális – cég számára.

A fejlesztőket az is különösen hátrányosan érintheti, hogy a szabadalmi bejelentéseket a legkorábbi elsőbbség napjától (ami általában a bejelentés napja) számított 18 hónapon belül nyilvánosságra hozzák. Ettől a nyilvánosságra hozataltól számítva még további hónapokig tarthat, ameddig az oltalmat a szabadalmi hivatal megadja. Természetesen a bejelentő ebben az időszakban is védelemben részesül (ún. ideiglenes védelem), de az esetleges bitorlóval szemben lefolytatandó bírósági eljárás anyagi vonzatai és egyéb terhei elrettenthetik az érintetteket, különös tekintettel arra, hogy a szoftverek nagy részének esetében az „innovációs intervallum” (ameddig az adott találmányt a piacon nem képes meghaladni másik találmány) átlagosan két év,⁸⁸ tehát mire a szabadalmi oltalmat a bejelentő megkapná, lehet, hogy a szoftver már „ki is ment a divatból”.

A szerzői jognak ebből a szempontból nagy előnye, hogy a forráskód titokban tartását egyáltalán nem tiltja. Ezzel a piaci szereplők élnek is, megakadályozva azt, hogy bárki más fejleszthessen az általuk létrehozott szoftvert alapul véve, így „természetes” monopólium helyzetet hozva létre, és lassítva az innovációt.

⁸⁵ *Bessen* tanulmányában megállapítja, hogy „a” szoftveripar, „mint olyan” gyakorlatilag nem létezik, sokkal inkább egy nagyon sokszínű iparág, egy emberből álló vállalatokkal és multinacionális konglomerátumokkal. In: *Bakels, Hugenholtz*: i. m. (53), p. 17.

⁸⁶ A költségvonzat országról országra változik, Magyarországon nem annyira költséges, de az európai szabadalmat főleg prosperáló nagyvállalatok engedhetik meg maguknak.

⁸⁷ A ratifikáló államok elfogadják, hogy a szabadalmi bejelentésnek az ő országukban való érvényességéhez elegendő azt angol, francia és német nyelven benyújtani.

⁸⁸ *Haase*: i. m. (8), p. 97.

A szerzői jog kivételes esetben lehetőséget biztosít arra, hogy a felhasználó a programot „felfejtse”, azaz dekompilálja, és megismerje az alapul fekvő forráskódot.⁸⁹ Erre csak akkor van lehetőség, ha a jogszerűen megszerzett program egy másikkal együtt nem használható, és a kód visszafejtése valamilyen mértékben szükséges a programok együttes használhatóságához. Így ha az együttes működéshez szükséges információ nem könnyen hozzáférhető a szoftver felhasználására jogosult vagy megbízottja számára, akkor a szoftvernek azt a részét, amely feltétlenül szükséges az együttműködtetéshez, dekompilálhatja.

Végrehajtási szempontból a szabadalmi jog annyiban előnyösebb, mint a szerzői jog, hogy szabadalombitorlási ügyekben mindig a Fővárosi Bíróság jár el három hivatásos bíróból álló tanácsban, akik közül két tagnak felsőfokú műszaki vagy ezzel egyenértékű szakképesítéssel kell rendelkeznie. Egy informatikában jártas bíró részvétele kedvező lehet a szabadalmasnak egy szabadalmi perben, de ezenkívül a szerzői és szabadalmi végrehajtási szabályok a főbb pontokban hasonló szabályozást tartalmaznak (pl. ideiglenes intézkedés, bizonyításra kötelezés).

c) Az újdonságkutatás problémája – megoldás: a forráskód nyilvánosságra hozatala?

A szerzői jogi rezsimben tehát titokban marad a forráskód (az open source-szoftverek kivételével), de ennek nyilvánosságra hozatala a szabadalmi jog keretében is okoz problémákat. A programozó több, különféle programnyelvet használhat a program megalkotásához, azonban ezek nem szerepelhetnek a szabadalmi bejelentésben, hisz az csak egy ember számára érthető nyelven történhet.⁹⁰ Ennek következtében az eddig megadott, számítógéppel megvalósított találmányok esetében is hiányzik a forráskód a szabadalom leírásából, ami ahhoz vezet, hogy ezen a területen a technika állása a szabadalmi hivatalokban egyszerűen nincs dokumentálva.

⁸⁹ Dekompilálásra, azaz a szoftvernek a bináris kódból a forráskódba való visszafejtésére csak a szerzői jogi törvényben meghatározott szűk körben, az interoperabilitás érdekében van lehetőség:

60. § (1) A szerző engedélye nem szükséges a kód olyan többszörözéséhez vagy fordításához [a jog a kód fordításának nevezi a dekompilálást], amely elengedhetetlen az önállóan megalkotott szoftvernek más szoftverekkel való együttes működtetéséhez szükséges információ megszerzése érdekében, feltéve, hogy

a) a felhasználási cselekményeket a jogszerű felhasználó vagy a szoftver példányának felhasználására jogosult más személy, vagy az ő megbízottjuk végzi;

b) az együttes működtetéshez szükséges információ az a) pontban említett személyek számára nem vált könnyen hozzáférhetővé;

c) a felhasználási cselekmények a szoftvernek azokra a részeire korlátozódnak, amelyek az együttes működtetés biztosításához szükségesek.

⁹⁰ EPO Guidelines. Part C. 4. 15.

Ha egy programozó kutatni szeretne⁹¹ a szabadalmi hivatal adatbázisában azzal kapcsolatban, hogy lenne-e esélye egy meghatározott találmányt szabadalmaztatni, nem találna semmilyen forráskódban megadott referenciát, csak kódos eljárási leírásokat, hiszen forráskódot nem lehet leírásként beadni, a szabadalmi ügyvivők körében pedig régóta uralkodó álláspont szerint egy jó leírással már eddig is szabadalmazhatóak voltak a számítógépi programok.

Ennek a helyzetnek a felszámolására születtek olyan javaslatok,⁹² amelyek szerint a forráskód közzétételét a számítógéppel megvalósított találmányok esetében kötelezővé kellene tenni. Ezen szerzők véleménye szerint ennek a megoldásnak számtalan előnye lenne: „a program hibáit a nyilvános programszöveg miatt egyszerűbb lenne felismerni és elhárítani”,⁹³ a programok rugalmasabbak és más programokkal könnyebben összeilleszthetőek lennének és megkönnyítenék a jogsértések felkutatását és bebizonyítását is. A programozók használhatnák a nyilvános forráskódokat újabb ötletek generálására, és ez a megoldás kielégítené az open source-mozgalom igényeit is.

Egy tekintélyes német szabadalmi bíró tollából származó cikk⁹⁴ azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy a forráskódok nyilvánosságra hozatalához a szabadalmi hivataloknak olyan specifikációs és regisztrációs rendszert kellene biztosítaniuk, amely minden lehetséges programnyelvet magában foglal, illetve olyan informatikusokat kellene munkába állítaniuk (vagy a meglévőket átképezni), akik minden jelenleg létező programnyelven megírt programot képesek megítélni.

Ez a hivatalok számára olyan aránytalanul nagy költséget jelentene, amelyre nincsenek felkészülve. A tanulmány rávilágít, hogy a bejelentések elintézéséhez szükséges idő jelentősen megnövekedne, egy bejelentés több száz oldalra rúghatna a forráskódban megadott dokumentáció miatt, és egy számítógépi találmánnyal kapcsolatos bejelentés elintézésének időtartama messze meghaladná a többi területen benyújtott bejelentéséket.⁹⁵

⁹¹ A feltételezés merőben elméleti, hiszen közvélemény-kutatások egyértelművé teszik, hogy a szabadalmi hivatalok adatbázisait alapvetően jogi, és nem technikai-műszaki kutatásra használják, és hogy a szoftvercégek nem tekintenek úgy ezekre az adatbázisokra, mint lehetséges forrásokra. In: *Blind, Edler, Nack, Straus*: i. m. (19), p. 94–95.

⁹² Weyand/Haase p. 203.

⁹³ Uo. p. 201.

⁹⁴ *Wolfgang Tauchert*: Nochmals: Anforderungen an einen Patentschutz für Computerprogramme. GRUR, 2004, p. 922. Tauchert a Bundespatentgericht 23. szenátusának elnöklő bírója.

⁹⁵ Ráadásul ha a számítógépi programok szabadalmazhatóak lennének (akár a forráskód kötelező közzététele nélkül is), az valószínűleg önmagában akkora rohamot jelentene a szabadalmi hivatalok számára, hogy a bejelentések ésszerű időben való feldolgozása önmagában problémákat okozna. Az USA-ban a State Street Bank-döntés után (amely utat nyitott az üzleti eljárások szabadalmi oltalmának) ugrásszerűen megnőtt a szoftverszabadalmi bejelentések száma. Mivel az USPTO erre nem volt felkészülve, és az elintézetlen ügyek száma egyre nőtt, szakértő, alapos vizsgálat hiányában sorra adott meg szabadalmazható találmányoknak, amelyek valamely materiális feltételt nem teljesítették. Egyes szerzők utóbb erre vezették vissza a szabadalmi rendszer '90-es évek végi krízisét az USA-ban. Lásd: *Hart, Holmes, Reid*: i. m. (47); *Bakels, Hungenholtz*: i. m. (53).

d) Szabadalmi oltalom – a tudás monopóliuma?

A számítógépes szabadalmak ellenzőinek⁹⁶ legfőbb érve, hogy a szabadalmi oltalom lehetővé tételével a tudás monopolizálhatóvá válik. Ez az állítás különféle aspektusokból támadható.

Először: a legfontosabb ellenérv az, hogy absztrakt, általános ötletek nem élvezhetnek szabadalmi oltalmat, találmány mindig csak egy számítógépi programnak egy eljárásban vagy termékben történő konkrét, ipari vagy gazdasági célt szolgáló alkalmazása lehet. Ebből következően szabadalombitorlás csak akkor valósulhat meg, ha ennek a meghatározott, szabadalmazott kombinációnak *egyidejűleg minden elemét ugyanolyan* vagy majdnem ugyanolyan módon utánozza valaki, mint ahogyan az a találmány leírásában szerepel. A szabadalom jogosultja csak akkor léphet fel a bitorlóval szemben, ha az a találmányleírásban meghatározott gyakorlati hatást az összes, abban leírt ismertetőjegy alkalmazásával éri el.

Ha a találmánynak csak egy részét vagy a mögötte meghúzódó ötletet használja fel valaki, az nem szabadalombitorlás vagy engedélyköteles tevékenység, hanem csupán a szabadalmi rendszer kutatást és fejlesztést támogató jellegének kihasználása, amely előírja, hogy a szabadalmi leírásokat nyilvánosságra kell hozni a technika támogatásának érdekében.

Másodszor, fontos ellenérv az, hogy a nyilvánosság számára intézményesen is biztosított a lehetőség, hogy a szabadalom megadására irányuló eljárás során felszólaljon⁹⁷ arra vonatkozóan, hogy a találmány, illetve annak bejelentése nem felel meg az e törvényben meghatározott valamely szabadalmazhatósági feltételnek. Ezt a találmány nyilvánosságra hozatalától számított kilenc hónapon belül bárki megteheti, és kifogásolhatja, hogy a találmány nem felel meg az ESZE 52. vagy 57. cikkében meghatározott formai követelményeknek, hogy a szabadalomleírás nem tárja fel olyan mértékben a találmányt, hogy az a szakember számára megvalósítható, illetve hogy a szabadalom tartalma túlmegy a bejelentés tartalmán, vagy arra már korábban szabadalmat adtak. Ennek a felszólalásnak a díja 670 euró európai szabadalom esetén.

A szabadalom megadását követően a megsemmisítési eljárásban⁹⁸ a szabadalmi oltalom teljes időtartama alatt a szabadalom megsemmisítését kérheti bárki, aki szerint a szaba-

⁹⁶ Elsősorban az egész világra kiterjedő open source-mozgalom az, amely nagyrészt megalapozatlan félelmeinek minden lehetséges fórumon való artikulálásával érte el, hogy megbukjon a Bizottság irányelvtervezete a számítógéppel megvalósított találmányokkal kapcsolatban. Fő petíciójukat lásd: <http://petition.eurolinux.org>, www.ft-informatik.de/docs/protokolle/md2000/softwarepatent.pdf.

⁹⁷ Sztv. 71. §, illetve ESZE 99. cikk.

⁹⁸ Sztv. 80. §., utalva a 42. §-ra, miszerint:

(1) A szabadalmat – keletkezésére visszaható hatállyal – meg kell semmisíteni, ha

a) a szabadalom tárgya nem felelt meg a 6. § (1) bekezdésének a) pontjában meghatározott feltételeknek; [ezek a materiális feltételek: újdonság, feltalálói tevékenység és ipari alkalmazhatóság, valamint az alaki feltételek, pl. a szabadalomból kizárt tárgyak]

b) a leírás nem tárja fel a törvényben előírt módon és részletességgel [60. § (1) bek.] a találmányt;

c) a szabadalom tárgya bővebb annál, mint amit az elismert bejelentési napon benyújtott, illetve – megosztás esetén – a megosztott bejelentésben feltártak;

d) a szabadalmat nem annak adták meg, akit az a törvény szerint megillet.

dalom pl. nem felel meg az alaki vagy az anyagi szabadalmazhatósági feltételeknek, illetve kérheti a megsemmisítést az a feltaláló is, aki szerint az ő találmányát valaki más szabadalmaztatta. Az európai szabadalom esetében csak a feltalálót illeti meg ez a jog, ő kérheti a szabadalom megsemmisítését vagy korlátozását. Ez az eljárás 450 euróba kerül az ESZH előtt. Mindkét összegre azt mondhatjuk, hogy nem akkora, hogy egy vállalatnak ne érne meg jobban, mint szerinte jogtalan licencdíjakat fizetni.

Problematicus a szabadalmi oltalom keletkezésének időpontjára visszaható hatályú megsemmisítés, ha a számítógéppel megvalósított találmány hasznosítására jogot adó licencszerződés a program továbbfejlesztésére is jogot adott. Ebben az esetben az engedélyes által kifejlesztett program sem részesülhet védelemben, illetve kételyek merülhetnek fel a termék „jogi tisztaságára” vonatkozóan is.

Harmadik ellenérvként a szabadalmi jog korlátait kell megemlítenünk. Mint ahogyan a szerzői jogban, a szabadalmi jogban is megengedettek bizonyos, magánszférába tartozó cselekmények, amelyek nem szolgálják gazdasági haszon elérését.⁹⁹

A jogosult kizárólagos jogát a szabadalmi jog is korlátozza, és egyértelmű továbbfejlesztési lehetőséget biztosít az open source-programozók számára, ameddig tevékenységük ingyenes.¹⁰⁰

A szabadalmi jog korlátai közé tartozik az előhasználati jog is, amely azt illeti meg, aki az elsőbbség napja (tehát gyakorlatilag a találmány bejelentése) előtt már jóhiszeműen hasznosította a találmány tárgyát (ez a hasznosítás gazdasági tevékenységre is kiterjedhet), vagy annak érdekében komoly előkészületet tett.¹⁰¹ A törvény tehát kimondja, hogy azt, aki hamarabb kezdte el az adott terméket vagy eljárást hasznosítani, védelemben kell részesíteni, ami annyiban áll, hogy a megadott szabadalom rá nézve hatálytalan, tehát a találmányt gazdasági tevékenysége érdekében továbbra is használhatja.

Ez a jogintézmény gyakorlatilag az újdonságkutatás során elkövetett hibát orvosolja, hiszen ha a találmányt már a bejelentés előtt forgalmazták, az utóbb egyértelművé teszi, hogy az a bejelentés napján nem volt új. Az előhasználati jog intézménye tehát kioltja azon kis cégek félelmeit, amelyek attól tartanak, hogy tőkeerős cégek általuk már használt és forgalomba hozott módszereket szabadalmaztathatnának, majd pedig ellenük szabadalombitorlási eljárásokat indítanának. Ha ezek a – már ismert módszerek – át is jutnának az újdonságkutatás tesztjén, és a szabadalmat a hivatal megadná, azok a cégek, amelyek a módszert

⁹⁹ Sztv. 19. § (6) A kizárólagos hasznosítási jog nem terjed ki

a) a magánhasználat céljából végzett, illetve a gazdasági tevékenység körén kívül eső cselekményekre;

b) a találmány tárgyával kapcsolatos kísérleti célú cselekményekre, ideértve a találmány tárgyát képező termék vagy a találmány tárgyát képező eljárással előállított termék forgalomba hozatalának engedélyezéséhez szükséges kísérleteket és vizsgálatokat;

¹⁰⁰ Mivel az egész mozgalom lényege a „share, don't sale” alapelvben rejlik, ezért valószínűtlen, hogy a programozók nagy részének az egyes programokra meghatározott felhasználói környezetben megadott szabadalmi oltalom problémákat okozna.

¹⁰¹ Sztv. 21. §.

korábban már használták, erre ezt követően is jogosultak lennének. Ehhez azonban hozzá kell tennünk, hogy ezek a cégek csak a változatlan formában történő további használatra lennének jogosultak, a programot tovább nem fejleszthetnék.

A szabadalmi jog korlátain kívül az irodalomban sokan foglalkoznak¹⁰² a kényszerengedélyek intézményével is, amelyek szintén lehetőséget biztosítanak a jogosult akaratától független felhasználásra. A kényszerengedély azt jelenti, hogy a bíróság kérelemre a szabadalmas döntésétől függetlenül engedélyt ad a szabadalom hasznosítására.

Ezen engedélyeknek két fajtája van: a kényszerengedély a hasznosítás elmulasztása miatt és a kényszerengedély a szabadalmak függősége miatt.¹⁰³ Számunkra az utóbbi az érdekes, hiszen ez biztosítana lehetőséget a szabadalommal nem rendelkező számítógépes cégek, szakemberek számára, hogy olyan esetekben, amikor a szabadalmas a licencia adását megtagadja, mégis hozzáférhessenek az érintett találmányhoz. Egyes szerzők véleménye¹⁰⁴ szerint a szabadalmi jognak ez a tulajdonsága nagyon kedvező a számítógépi programok esetében, és eloszthatja a kisvállalkozások félelmeit, amelyek szükség esetén bármely Microsoft-, Intel- vagy IBM-licenchez hozzáférhetnének. Arra is felhívják a figyelmet, hogy a szerzői jogban nem létezik ilyen jogintézmény, tehát ha a jogosult művének felhasználására nem akar szerződést kötni, akkor őt erre a bíróság nem kötelezheti.¹⁰⁵

Ehhez az érveléshez hozzá kell tenni, hogy a kényszerengedély megszerzése nem kifejezetten egyszerű: a kényszerengedélyt a gátló szabadalom hasznosítására a bíróság csak akkor adja meg, ha a függő szabadalom szerinti találmány számottevő gazdasági jelentőségű műszaki előrelépést jelent a gátló szabadalom szerinti találmányhoz viszonyítva. A számottevő gazdasági jelentőség bíróság előtti bizonyítása problémát okozhat kis- és középvállalkozások számára.

A fentiekén kívül igazolnia kell a kényszerengedélyt kérőnek, hogy a szabadalmas megfelelő feltételek mellett, ésszerű időn belül sem volt hajlandó önként engedélyt adni a találmány hasznosítására, továbbá hogy a találmányt kellő terjedelemben hasznosítani tudja. Ezzel a feltétellel az a probléma, hogy a szabadalmas valószínűleg hajlandó önként engedélyt adni, azonban olyan magas díjakat ajánlana, amely a másik félnek nem lenne elfogadható. (Ezt a problémát a versenyjog az erőfölénnyel való visszaélés formájában szabályozza.) A kényszerengedély azonban csak arra az esetre vonatkozik, amikor a szabadalmas *egyáltalán nem* hajlandó engedélyt adni, ez pedig a gyakorlatban nem fordul sűrűn elő.

¹⁰² Hart, Holmes, Reid: i. m. (47); Bakels, Hugenholtz: i. m. (53), Gustavo Ghidini, Emanuela Arezzo: Patent and Copyright Paradigms vis-a-vis Derivative Innovation: The Case of Computer Programs. IIC, 2005, p. 159–173.

¹⁰³ Sztv. 31–32. §.

¹⁰⁴ Elsősorban a kényszerengedélyek intézménye miatt egyértelműen a szabadalmi oltalom mellett teszi le a voksát Ghidini és Arezzo.

¹⁰⁵ A gyakorlatban azonban a nagy informatikai cégek abban érdekeltek, hogy minél több licencszerződést kössenek és minél több licenccdíjat szedjenek be, így nem valószínű, hogy szabadalmukat arra használnák fel, hogy másokat a találmány felhasználásából kizárjanak.

Mindezeken felül pedig kényszerengedély csak olyan hasznosításra adható, amely túlnyomórészt a belföldi kereslet kielégítéséhez szükséges. Számítógépi programok esetében a folyamatosan változó kereslet és a rendkívül sokszínű és különböző igényű felhasználói kör miatt gyakorlatilag lehetetlen megállapítani, hogy mi a belföldi kereslet terjedelme, valamint hogy az adott függő szabadalom ennek kielégítéséhez szükséges-e.

A kényszerengedélyek rendszere tehát elviekben megnyitja a lehetőséget a jogosult akaratától független felhasználás előtt, azonban olyan feltételrendszerrel van „körülbástyázva”, hogy tömeges alkalmazása nem várható. Alternatívaként veti fel Hilty és Geiger a szerzői jogban létező szabad felhasználásokkal párhuzamot vonva, hogy a „szoftverszabadalom” jogosultja legyen a törvény erejével kötelezve arra, hogy mindenkinek, aki azt kéri, megadja a licenciát, és csak a törvényben meghatározott összegű méltányos díjazást követelhesen.

e) Európai versenyképesség: a kis- és középvállalatok perspektívája

A szoftverpiacot a világon nem az európai cégek dominálják: legalábbis a privát felhasználók személyi számítógépén leggyakrabban használt programok (pl. operációs rendszerek, zenelejátszás, szövegszerkesztés) területén. Az informatikai iparágban azok a cégek, amelyeknek tulajdonosai európaiak, túlnyomórészt kis- és középvállalatok,¹⁰⁶ amelyek pl. hálózati rendszereket vagy gazdasági szoftvereket (pl. kormányzati, oktatási, pénzügyi célokra) fejlesztenek. Az európai jogalkotónak tehát elsősorban azt kell szem előtt tartania, hogy az európai kis- és középvállalatok számára melyik jogi rezsim a kedvezőbb.

Ennek megállapításához – tisztán közgazdasági szempontból – az az egy kérdés bír jelentőséggel, hogy az ösztönzés, amelyet a találmány egyrészt nyilvánosságra hozatala útján a piac többi szereplőjének, másrészt pedig magának a feltalálónak jelent, megéri-e azt az időleges monopóliumot és ezáltal a verseny torzulását, amivel a szabadalom megadása jár.

A versenyre gyakorolt torzító hatással kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy a szabadalmas nem határozhatja meg kénye-kedve szerint a licencfeltételeket, mert az EU-ban részletes versenyjogi szabályok rendezik ezeket a megállapodásokat. Ezek¹⁰⁷ kizárják, hogy a szabadalmas monopóliumhelyzetével visszaéljen, és tisztességtelen feltételeket szabjon üzletfeleinek.

A szabadalom pozitív hatási közül először azt kell kiemelnünk, hogy pénzügyi szempontból kedvező a vállalat számára. Ezen vállalatok számára a pozitív pénzügyi mérleg lét-

¹⁰⁶ L. pl. *Konstantinos Fotinopoulos*: The day after the Computer-Implemented Inventions Directive: Who won the Battle and When shall the War End? <http://www.law.ed.ac.uk/ahrc/script-ed/oolt-2/fotinopoulos.asp>, 6. pont.

¹⁰⁷ Például a Bizottság 2659/2000/EK rendelete a Szerződés 81. cikk (3) bekezdésének a kutatási és fejlesztési megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról vagy a Bizottság 772/2004/EK rendelete a Szerződés 81. cikk (3) bekezdésének a technológia-átadási megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról.

fontosságú annak érdekében, hogy hitelekhez juthassanak és fejlesztéseiket finanszírozni tudják. A szabadság értéke ebből a szempontból abban rejlik, hogy tőkésíthető, tehát a vállalat saját tőkéjének részeként aktívaként elkönnyvelhető.

A szabadság mellett abban is segítheti a kisvállalatokat, hogy befektetőket találjanak, hiszen azt mutatja, hogy a vállalkozás innovatív, és eséllyel indul pályázatokon vagy közbeszerzéseken.

USA-beli tapasztalatok azt is mutatják, hogy szabadságbitorlási eljárásokat manapság inkább kisvállalatok folytatnak nagyvállalatok ellen, hogy megvédjék saját érdekeiket. Érdekes adat, hogy az amerikai egyetemek által beszedett licencdíjak egymilliárd dolláros összege az IBM ilyen téren szerzett nyereségének felel meg.¹⁰⁸

Ha a vállalatok a szabadsági rendszer működéséről és a szabadsági adatbázis felhasználásáról több információval rendelkeznének, nemcsak az válna lehetővé számukra, hogy saját termékeiket szabadságmazhassák, és ezáltal náluk jóval tőkeerősebb vállalatok ellen felléphessenek, vagy pedig ezek licencéért a sajátjukat felajánlhassák, hanem az is, hogy a korábban nyilvánosságra hozott találmányokat megismerjék, és azokat saját termékeik fejlesztéséhez felhasználják. Az a tény, hogy a számítógéppel megvalósított találmányokra megadott európai szabadságok kb. háromnegyede nem európai cégektől származik,¹⁰⁹ nem csak azért áll fenn, mert ezek a cégek könnyedén meg tudják fizetni a magas eljárási költséget, hanem azért is, mert az európai vállalatok döntéshelyzetben lévő vezetői általában azt sem tudják, hogy az általuk kifejlesztett programra vagy számítógépre esetleg szabadsági oltalmat szerezhetnének.

Figyelembe kell azonban venni, hogy ezek a vállalatok csekély számú munkaerővel bírnak, ami azt jelenti, hogy a szabadsági eljárás lefolytatásának megszervezése vagy valamely munkatárs „kreatív” munkaidejének jelentős lecsökkenésével járna, vagy pedig kiterjedt jogi segítséget igényelne, aminek a költségvonzata jelentős terhet róna egy ilyen méretű vállalatra.

Egyes szerzők¹¹⁰ arra hívják fel a figyelmet, hogy ha a szabadsági védelem a számítógépi programok esetében megengedett lenne és elterjedté válna, valószínű, hogy tőkeerős cégek nagy szabadsági portfóliókat alakítanának ki (mint ahogyan tették ezt az USA-ban), és megnőne annak az esélye, hogy a kis- és középvállalatok tudtukon kívül sértenék meg valakinek a szabadságát. Ennek véleményünk szerint nem annyira nagy az esélye, tekintve, hogy ehhez a szabadságmaztatott találmánynak és funkciójának teljes lemásolására lenne szükség, ráadásul az interneten rengeteg, triviálisnak és tévesen megadottnak tekintett szabadság

¹⁰⁸ Basinski et al.: i. m. (70), p. 11.

¹⁰⁹ Roman Heidinger: Patent Protection of Software in Europe. Medien und Recht International, 2005, p. 57–65.

¹¹⁰ Pl. Bakels, Hugenholtz: i. m. (53), p. 23. Hilty, Geiger: i. m. (68), p. 634.

nagy dokumentációval bír.¹¹¹ (Természetesen figyelembe kell venni, hogy ezek a dokumentációk a programozók számára legfontosabb adatot, azaz a forráskódot nem tartalmazzák.) Ezekkel a szabadalmakkal kapcsolatosan természetesen problémaként felmerül, hogy hiába egyértelmű, ha azokat a jogszabállyal ellentétesen adták meg, a megsemmisítési eljárás idő- és költségvonzatát senki nem vállalja fel szívesen (ha egyáltalán tudnak az érdekeltek arról, hogy ez a lehetőségük fennáll).

ÖSSZEGZÉS

A fentiekben kifejtettek alapján látható, hogy a szabadalmi rendszer is számos lehetőséget biztosít az ellenszolgáltatás nélküli felhasználásra, tehát a tudás monopolizálásáról nem beszélhetünk.

Véleményünk szerint a számítógépes játékok, az emberi agy által is elvégezhető szellemi tevékenységeket végző programok (például hibafelismerés, szövegszerkesztés) és az üzleti szoftverek esetében kérdéses, hogy szükség van-e szabadalmi oltalomra, illetve hogy az több kárt okozna-e, mint hasznot. Olyan szoftverek esetében viszont, amelyek egy programozási kihívást oldanak meg más területen, nem előnyös, hogy a szabadalmi oltalom megtagadható csupán azért, mert az oltalmat a szoftverre kizárólag ebben a minőségében igénylik. Az ESZH azzal, hogy a „szoftvertermékeket” (adathordozón tárolt számítógépi programokat) a számítógéppel megvalósított találmányok egyik kategóriájaként ismerte el,¹¹² nyilvánvalóvá tette, hogy van lehetőség arra, hogy számítógépi programra – kizárólag ebben a minőségében – szabadalmat adjon meg. Ezzel a felfogással csak egyetérteni lehet, bár az továbbra is problematikus, hogy ez a szabadalmazási gyakorlat az ESZE 52. cikkének (3) bekezdésével ellentétesen történik.

Elemzésünkéből viszont az is levonható konzekvenciaként, hogy a szoftverpiac egyes szereplői egyáltalán nem tartanak igényt szabadalmi védelemre. A kis- és középvállalkozásokkal kapcsolatos közvélemény-kutatások¹¹³ azt bizonyítják, hogy a szabadalmi védelem körükben nem túl népszerű – bár nem is tudnak róla túl sokat.¹¹⁴

¹¹¹ Például az ESZH számítógépi szabadalmakkal kapcsolatos döntéseiből kivonatolt olvashatók a Foundation for a Free Information Infrastructure holnapján „European Software Patent Horror Gallery” címmel. Ha ennél komolyabb és szélesebb körű információra vágyunk, akkor természetesen az *ep.espacenet.com* oldalon kulcsszavak, feltalálók vagy szervezetek nevének megadásával könnyen kereshetünk szabadalmak teljes szövegére és a hozzájuk csatolt rajzokra is.

¹¹² Computerprodukt/IBM.

¹¹³ Pl. a német gazdasági minisztérium megbízásából: Bernd Lutterbeck, Robert Gehring, Axel Horns: Sicherheit in der Informationstechnologie und Patentschutz für Software-Produkte – Ein Widerspruch? *www.sicherheit-im-internet-de/download/BMWi_Gutachten_englisch.pdf*; Blind, Edler, Nack, Straus: i. m. (19); a brit kormány megbízásából: Should Patents be granted for Computer Software or Ways of Doing Business? *www.patent.gov.uk/about/consultations/conclusions.htm*.

¹¹⁴ Sokan abban a tévedésben élnek, hogy semmilyen találmányra nem lehet szabadalmat szerezni, amit számítógépi úton valósítottak meg. Lásd pl.: Heidinger: i. m. (109), p. 57.

Mivel a szerzői jog nem nyújt védelmet a koncepció, csupán a megvalósítás módja/formája számára, rendkívül eredeti és nagy munkaigényes számítógépi alkotások esetén megérheti a létrehozónak a szabadalmi védelem, hiszen az a tartalmi másolás ellen is véd, nem úgy, mint a szerzői jog.

A két védelmi rendszer összehasonlításának eredményeként azt állapíthatjuk meg, hogy a szerzői jog a számítógépi programok nagy többségének védelmére kielégítőnek látszik. Bár rendszertanilag kérdéses a számítógépi programok irodalmi műként való besorolása, és problematikus lehet a hetvenéves védelmi idő is, mégis úgy tűnik, hogy az érintett jogosultak és a szabadszoftver-mozgalom igényeit kielégíti.

A számítógépi iparág azonban kellően sokszínű¹¹⁵ ahhoz, hogy rendelkezzen olyan nagyméretű piaci szereplőkkel,¹¹⁶ akik számára a végrehajthatóság és a „tartalomvédelem” fent említett előnye miatt sokkal kedvezőbb lenne a szabadalmi védelem. Az általuk kifejtett lobbitevékenység folyamatos nyomást jelent a jogalkotókra európai uniós és nemzeti szinten egyaránt, ami azt eredményezi, hogy a „szoftverszabadalmi kérdés” újra és újra felmerül.¹¹⁷

¹¹⁵ L. Bakels, *Hugenholtz*: i. m. (53), p. 15.

¹¹⁶ Ezeket tömöríti például a Business Software Alliance, amely a későbbiekben tárgyalandó irányelvjavaslat jelentős támogatója volt.

¹¹⁷ Jelenleg attól tartanak egyes ellenzők, hogy az EU a közösségi szabadalom „ürügyn”, a „hátsó ajtón keresztül” fogja a szoftverszabadalmakat legitimizálni. Ugyanis a közösségi szabadalmakat is az ESZH adná meg, hiszen a javaslat lényege, hogy az EU mint nemzetközi szervezet ratifikálná az Európai Szabadalmi Egyezményt. Az Európai Szabadalmi Bíróság létrehozásának terve is ilyen félelmeket gerjesztett. A szoftverszabadalmak ellenzői attól tartottak, hogy személyi átfedésekre kerülhetne sor a Bíróság tagjai és (a szoftverszabadalmaknak szerintük utat nyitó) ESZH jelenlegi szakemberei között, akik ebben az esetben bírói minőségükben támogatnák a szoftverek szabadalmazhatóságát. Lásd: *Wimmer-Leonhardt*: i. m. (45), p. 275.